

Stadslivet på Skärholmstorget

En aktivitetsanalys

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur,
Uppsala

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet
EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp
Nivå: Avancerad A2E

© 2016 Kristina Eriksson, e-post: kristinaeriksson84@gmail.com
Titel på svenska: Stadslivet på Skärholmstorget – En aktivitetsanalys
Title in English: The urban life at Skärholmstorget – An analysis of activity

Handledare: Susan Paget, institutionen för stad och land
Examinator: Ylva Dahlman, institutionen för stad och land
Biträdande examinator: Tomas Eriksson, institutionen för stad och land

Omslagsbild: Teckning av författaren
Övriga foton och illustrationer: Av författaren om inget annat anges.
Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras
med tillstånd från upphovsman.

Originalformat: liggande A4

Nyckelord: aktivitet, analys, Skärholmen, Skärholmstorget, stadsliv,
teckning

Online publication of this work: <http://stud.epsilon.slu.se>

Stort tack till Susan Paget som handlett mig i examensarbetet.

Sammanfattning

Jag bodde under två års tid i närheten av Skärholmstorget och varje gång jag besökte det slog det mig vilken plats fylld av aktivitet det är. Jag intresserade mig för detta utifrån ett landskapsarkitektoniskt perspektiv och kände att jag ville undersöka torget närmare. I valet av examensarbete ville jag därmed fokusera helt på Skärholmstorget och fördjupa mig i vilka förutsättningar för stadsliv som finns och reflektera över varför det är en så aktiv plats.

Skärholmen byggdes som en del av miljonprogrammet och miljonprogramsområdena är ofta föremål för diskussion. Skärholmen har varit hårt kritiserat redan då det stod nybyggt fram till idag. Jag menar att det är angeläget att se områden från miljonprogrammet ur olika synvinklar då många nu förtätas och rustas upp.

Syftet med detta arbete var att ta Skärholmstorget som ett exempel på en aktiv plats och undersöka varför det är så livfullt. Jag ville använda Gehls teorier för att analysera förutsättningarna för stadslivet med teckning som ett verktyg i analysen.

Min huvudfråga var: Vilka landskapsarkitektoniska lösningar ligger till grund för Skärholmstorgets rika stadsliv? Genom metoden jag valde ville jag undersöka huvudfrågan med följande frågeställningar: Vilka kvaliteter som gynnar stadsliv har Skärholmstorget enligt Gehls teorier? På vilket sätt kan teckning som metod tydliggöra Gehls slutsatser om hur aktiviteten på en plats påverkas av designen?

Min metod bestod av att läsa om Skärholmstorget och om vad som gynnar stadsliv för att sedan undersöka platsen och analysera förutsättningarna för aktivitet. Gehls teorier i boken *Life between buildings: Using public space* (2011) låg till grund för aktivitetsanalysen där jag arbetade fram en lista med punkter jag ville undersöka på plats. Jag delade in analysen i två delar; planeringen av torget och designen av torget. Planeringsdelen visar hur servicen, handeln, trafiksituationen med mera påverkar aktiviteten och designdelen hur utformningen av torget ger mer eller mindre goda förutsättningar för aktivitet. Genom att teckna olika delar av torget visualiserade jag utformningen för att få en bättre förståelse för hur den påverkar människors aktivitet.

Mitt arbete resulterade i en aktivitetsanalys av Skärholmstorget. Svar på analyspunkterna samt analysplaner och teckningar med tillhörande texter visar resultatet av min analys. Jag har identifierat flera förhållanden som gynnar stadsliv både i planeringen och i designen av torget. Det jag kommit fram till i analysen är att variationen av målpunkter som finns på Skärholmstorget i samspel med en design som ger förutsättningar att gå, stå och sitta på torget skapar det rika stadslivet. Nödvändig aktivitet drar människor till Skärholmstorget och skapar tillsammans med designen förhållanden för valbar aktivitet att ta form och den livfulla plats som utvecklats ger möjlighet till olika former av social aktivitet. Även om jag hittade brister i designen ur ett aktivitetsperspektiv samlas människor på torget och besökarna drar till sig fler besökare. Jag uppfattade att det bildats en sådan positiv spiral som Gehl (2011 ss. 73-75) beskriver, där aktivitet drar till sig mer aktivitet, om något händer på en plats drar det fler människor till platsen och fler aktiviteter tar form. Torget har många olika slags målpunkter och där finns ingen biltrafik vilket ger goda förutsättningar för aktivitet ur ett planeringsperspektiv. Jag har även funnit mindre bra förhållanden som inglasade, privatiserade stråk och kvällstid när torget är mer öde kan det kännas otryggt att vistas där. Designmässigt finns de bästa förhållandena för aktivitet att finna i den norra delen. Den har kvaliteter som goda klimatförhållanden, en mindre skala, många sittplatser och detaljer att uppehålla sig vid. Dessa positiva aspekter som bidrar till livet på Skärholmstorget är något jag kan ta med och inspireras av i mitt framtida arbete som landskapsarkitekt.

Arbetet har också resulterat i framarbetandet av en analysmetod där jag utgått från Gehls teorier och sammanfattat en lista med punkter jag ville undersöka på platsen samt utvecklat analysen av designen ytterligare en dimension med hjälp av teckning. Genom tecknandet hittade jag ett sätt att fördjupa mig i designen av torget och exempelvis uppmärksamma vilka platser som kändes storskaliga respektive intima eller hur människor förhöll sig till olika element på torget. Denna analysmetod kan jag använda i mer eller mindre modifierad form i framtida analyser av platser.

Abstract

For two years I lived close to Skärholmstorget (a square in Skärholmen). Every time I visited the square I was hit by all the activity that took place there. I felt interest in this perspective of landscape architecture and wanted to investigate the place further. When choosing the subject for my thesis I wanted to focus on Skärholmstorget and immerse myself into what kind of preconditions for urban life there was to find and reflect on why the place has become so full of life. Skärholmen was built as a part of the so called million programme, when a million dwellings were built in Sweden during ten years in the 60's and 70's. The areas that were built within the programme are often debated. Skärholmen has been harshly criticised, from the time when it was newly built until today. I find it important to look at these areas from different points of view, peculiarly now as they often are restored and densified.

The aim of this thesis was to take Skärholmstorget as an example of a place with a lot of outdoor activity and to clarify the reasons to why it has become like that. I wanted to use Gehl's theories to analyse the preconditions for urban life with drawing as a tool in my analysis. My main question was: What landscape architectural solutions form the urban life at Skärholmstorget? Through the method I choose I explored that question by the following questions: What qualities that support urban life has Skärholmstorget got, according to Gehl's theories? How can drawing as a method clarify Gehl's conclusions in how the design of a place effects the activity.

My method was to visit and read about Skärholmstorget and factors that support urban life and then investigate the place and analyse the preconditions for the outdoor activity. The analysis of activity was based on the theories that Gehl presents in the book *Life between buildings: Using public space* (2011). I assembled a list of questions I wanted to explore at the square. The analysis is divided in two parts; the urban planning of the square and the design of the square. The planning part shows how service, trade, traffic situation and so on affects the activity and the design part how the form affects the activity. By drawing different parts of the square I visualised the design to deepen my understanding of the

forms meaning according to people's activity.

The result became an analysis of activity at Skärholmstorget. Reflections to the list of questions, maps of analysis and drawings with appurtenant texts show the result of my analysis. I have identified several situations that support urban life both in the planning and in the design of the square. My analysis arrived at the conclusions that the variety of destinations there are to be found at Skärholmstorget in combination with a design that allows walking, standing and sitting creates the activeness. Necessary activity makes people come to Skärholmstorget and gives together with the design chance for optional activity to take place and the crowded place that progressed gives opportunities for different forms of social activity. Even though I found the design lacking in some terms of creating activity, people are gathering at the square and the visitors attract more visitors to come. I assume it has evolved such a self-reinforcing process that Gehl (2011 ss. 73-75) describes, where some activity takes place more events and people tend to join and new activity develops.

The wide variety of functions and services on the square and the fact that there are no vehicular traffic give good conditions for activity in a planning perspective. I also found less fortunate situations like glassed, private paths and nighttime the square is more deserted and can therefore feel unsafe. In terms of the design, a lot of good conditions are to be found in the northern part of the square. It has qualities like good climate conditions, a smaller scale, many seats and details to move and linger by. These positive aspects that contribute to life between the buildings at Skärholmstorget are something I can use for inspiration in my future work as a landscape architect.

Another result of this thesis is the elaboration of a method of analysis where I assembled Gehl's theories in a list of questions to investigate and developed the analysis of the design in another dimension by drawing different environments at the square. Drawing as a method helped me notice things like big respective intimate scales and how people interacted with different elements at the square.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4	3.2.9.Sitta	16
Abstract	5	3.2.10.Se, höra, tala	17
Innehållsförteckning	6	3.2.11.Klimat	18
1.Inledning	8	3.3.Sammanfattning om aktivitet	19
1.1.Bakgrund	8	3.4.Att analysera på Skärholmstorget.	20
1.2.Problemformulering	9	4.Förstudie – Skärholmstorget	22
1.3.Syfte och frågeställning	9	4.1.Skärholmens läge i Stockholm	22
1.4.Begreppsbeskrivning.	9	4.2.Skärholmstorgets läge i Skärholmen	23
1.5.Målgrupp	9	4.3.Skärholmstorgets historia	24
1.6.Avgränsning.	9	4.3.1.Skärholmen, en del av miljonprogrammet	24
2.Metod	10	4.3.2.Skärholmsdebatten	24
2.1.Litteratur	10	4.4.Skärholmstorgets arkitektur.	25
2.1.1.Platsbeskrivning.	10	4.5.Senare utveckling och framtidsplaner kring Skärholmstorget.	28
2.2.Analys	11	4.4.3.Befolkning	28
2.2.1.Teckning	11	5.Skärholmstorget som aktiv plats	30
3.Förstudie – aktivitet	12	5.1.Planera för aktivitet	30
3.1.Liv mellan husen	12	5.1.1.Att samla aktivitet och flytande övergångar	30
3.1.1.Tre typer av aktivitet	12	5.1.2.Aktivitet alla tider på dygnet.	31
3.1.2.Liv föder liv	13	5.1.3.Privatiseringens effekter	32
3.2.Att planera och designa för aktivitet	13	5.1.4.Bilfritt.	32
3.2.1.Att samla aktivitet	13	5.1.5.Sammanfattning planering för aktivitet.	34
3.2.2.Flytande övergångar.	14	5.2.Designa för aktivitet	36
3.2.3.Aktivitet alla tider på dygnet	14	5.2.1.Teckningar	36
3.2.4.Privatisering	14	5.2.2.Skala	60
3.2.6.Skala	15	5.2.3.Gå	60
3.2.7.Gå	15	5.2.4.Stå	61
3.2.5.Bilfritt.	15	5.2.5.Sitta	61
3.2.8.Stå	16	5.2.6.Se, höra och tala	62

5.2.7.Klimat	62
5.2.8.Sammanfattning design för aktivitet	64
5.3.Slutsatser	66
6.Diskussion	68
6.1.Resultat och svar på frågeställningen	68
6.2.Metod	68
6.2.1.Indelning i planering och design	69
6.2.2.Teckning	69
6.3.Min ingång till platsen Skärholmstorget	70
6.4.Gestalta för aktivitet på Skärholmstorget	71
7.Referenser	72

1. Inledning

Detta examensarbete lyfter fram Skärholmstorget i Stockholm. Jag upplevde att Skärholmstorget utmärkte sig som ett livfullt offentligt rum och valde att göra en analys av aktiviteten på platsen.

1.1. Bakgrund

”Få stadsdelar är så noga strukturerade utifrån just torget som förorterna från decennierna efter kriget – torget som plats för det offentliga livet.” skriver Per Wirtén i kapitlet *Förorten börjar med torget* (2011, s. 87). Det offentliga livet är påfallande på Skärholmstorget.

Jag bodde under två års tid i Skärholmen och har under perioden besökt torget kontinuerligt. Detta ledde till att jag fick upp ögonen för platsen och fann den speciell och intressant framför allt på grund av all aktivitet som pågick där. Trots läget långt från Stockholms centrum var torget så livligt, oavsett årstid, jämfört med andra torg. Jag tyckte om att gå dit och köpa grönsaker på torghandeln, äta en falafel på en soffa vid dammarna

eller sitta på kaféets uteservering och dricka en kopp kaffe. Min närmaste matvarubutik låg egentligen i Vårberg centrum men jag storhandlade ofta vid Skärholmstorget, dels för att det fanns ett stort utbud av mat och billiga priser, men också för att det kändes trivsamt att ta promenaden genom det gröna bostadsområdet och uppleva vimlet kring Skärholmens centrum. Jag blev alltså en av alla människor som rörde sig på torget.

Jan Gehls teorier är väl kända bland landskapsarkitekter och behandlar det sociala livet i offentliga miljöer. I detta arbete användes teorierna för att undersöka stadslivet på Skärholmstorget.

Innan jag påbörjade min landskapsarkitektutbildning gick jag tre år på konstskola och är van att använda teckning som ett verktyg att undersöka och kommunicera med. I landskapsarkitektutbildningen har vi även använt skissande som metod på olika sätt. I detta arbete undersöks utformningen av Skärholmstorget med hjälp av teckning som en del i att analysera designen.

I valet av uppsatsämne ville jag fördjupa mig i vilka förutsättningar för stadsliv som finns på Skärholmstorget och därmed reflektera över varför det är en så aktiv plats.

Skärholmstorget från sydvästra hörnet.

1.2.Problemformulering

Miljonprogramsområdenas roll, funktion, struktur och upprustning är ofta föremål för diskussion idag. Skärholmen har varit hårt kritiserat redan då det stod nybyggt fram till idag. En mer nyanserad bild av Skärholmen är viktig att lyfta fram och speciellt Skärholmstorget har många kvaliteter. Inspiration till arbete med det offentliga rummet finns att hitta på Skärholmstorget. Det är angeläget att se områden från miljonprogrammet ur olika synvinklar i en tid då de ofta blir starkt kritiserade, speciellt då många nu förtätas och rustas upp. Wirtén (2011, s. 88) menar att i diskussionen om stadsliv förnekas myllret i Skärholmen och att Stockholms urbana rum och offentliga liv bara tillskrivs den gamla stadskärnan. Wirtén (2011, s. 88) skriver: ”Att jämföra förortstorget med en livlig piazza har förvandlats till provokation.” Jag landade i att det var just det jag ville göra i mitt arbete. Arbetet utgår från Skärholmstorget som en spännande plats att besöka, analysera och diskutera utifrån dess rika stadsliv. Liv och aktivitet är centralt och eftersträvansvärt vid anläggningen av torg men är inte alltid så lätt att uppnå. Arbetet är en analys av hur torget fungerar utifrån ett aktivitetsperspektiv.

1.3.Syfte och frågeställning

Syftet med detta arbete är att ta Skärholmstorget som ett exempel på en aktiv plats och undersöka varför det är så livfullt. Jag ville använda Gehls teorier för att analysera förutsättningarna för stadslivet med teckning som ett verktyg i analysen.

Min huvudfråga är: Vilka landskapsarkitektoniska lösningar ligger till grund för Skärholmstorgets rika stadsliv? Genom metoden jag valde ville jag undersöka huvudfrågan med följande frågeställningar: Vilka kvaliteter som gynnar stadsliv har Skärholmstorget enligt Gehls teorier? På vilket sätt kan teckning som metod tydliggöra Gehls slutsatser om hur aktiviteten på en plats påverkas av designen?

1.4.Begreppsbeskrivning

Stadsliv / aktivitet - Stadsliv eller aktivitet på offentliga platser kan beskrivas genom Gehls begrepp *liv mellan husen* som innebär alla former av social kontakt som sker på offentliga platser, från att bara se och höra

andra människor till människors komplexa relationer (Gehl 2011, s. 15).

Landskapsarkitektonisk - Enligt beskrivningen av landskapsarkitekt på utbildningens hemsida (SLU 2015) innefattar yrket planering av städer och andra landskap och/eller att ha en nyckelroll i att utforma den fysiska miljön. Med landskapsarkitektoniska lösningar i frågeställningen till detta arbete menar jag därmed stadsplanemässiga och designmässiga lösningar.

1.5.Målgrupp

Jag vänder mig till landskapsarkitekter, stadsplanerare eller andra som är intresserade av aktivitet i det offentliga rummet, kanske främst i förortsmiljöer. Arbetet kan fungera som inspiration för den som vill analysera aktivitet och se hur analysplaner, text och teckning ger en bild av aktiviteten på en specifik plats (i detta fall Skärholmstorget). Arbetet kan också vara av intresse för den som är intresserad av platsen Skärholmstorget i allmänhet.

1.6.Avgränsning

Jag intresserade mig främst för Skärholmstorget som en aktiv offentlig plats. Analysen kring aktivitet avgränsades till de teorier Jan Gehl skriver om i boken *Life between buildings: Using public space* (2011). Arbetet fördjupar sig inte i andra aspekter av platsen eller aktiviteten i förorten Skärholmen i stort.

Min ambition var att ta reda på vilka faktorer som spelar in för att skapa aktivitet på torget rent teoretiskt (efter Gehls teorier) men inte att undersöka vilka verksamheter eller arkitektoniska element som drar till sig flest människor. Jag hade inte heller avsikten att undersöka hur väl Gehls teorier stämde med var människor verkligen befann sig, utan jag tog upp hans slutsatser som möjliga orsaker till att folk uppehåller sig på platsen. Beskrivningen av torget är delvis subjektiv då jag utgick från min egen uppfattning av platsen som livfull och arbetet syftar inte till att ge en övergripande bild av hur olika grupper eller individer upplever den. Geografiskt är Skärholmstorget tydligt avgränsat mellan fyra fasader. Min beskrivning är avgränsad till de verksamheter som finns i direkt anslutning till torget från byggnaderna och vad som finns på torget. Det som ligger i området omkring omnämns bara övergripande.

2. Metod

Min metod bestod av att läsa om Skärholmstorget och om vad som gynnar stadsliv för att sedan undersöka platsen och analysera förutsättningarna för aktivitet. Jag besökte Skärholmstorget kontinuerligt under arbetets gång och reflekterade där och i efterhand över vad som skapar aktivitet. Med hjälp av att teckna olika delar av torget visualiserade jag designen och hur människorna förhöll sig till olika miljöer på torget för att få en klarare bild av vad i designen som påverkar aktiviteten.

2.1. Litteratur

Med hjälp av litteraturstudier gavs Skärholmstorget ett sammanhang med en beskrivning av platsen och dess omgivningar. Litteratur kring arkitekturen, Stockholms stadsutveckling under miljonprogrammet, Skärholmsdebatten och artiklar om Skärholmstorgets utveckling under de senaste åren användes för en platsbeskrivning.

Fokus låg på aktivitet och stadsliv samt vilka förutsättningar som gynnar aktivitet. Jan Gehl var min huvudreferens och hans teorier har legat till grund för aktivitetsanalysen. Jan Gehl är arkitekt och professor i Urban design vid School of Architecture, Royal Danish Academy of Fine Arts i Köpenhamn (Gehl 2011, omslagets baksida). I beskrivningen av aktivitet använde jag Gehls förklaringar av vad som ger stadsliv i boken *Life between buildings: Using public space* (2011).

Gehls resonemang kompletterades med Jane Jacobs teorier om hur kommersiell mångfald bidrar till en variationsrik stadsdel från boken *Den amerikanska storstadens liv och förfall* (2004).

Jag använde teckning som en del i analysen. Pirjo Birgerstam (2000) beskriver skissandets betydelse i en skapande process i boken *Skapande handling: om idéernas födelse*.

2.1.1. Platsbeskrivning

Här följer en presentation av litteraturen jag använde för att få en bakgrund till platsen. Dessa böcker beskriver Skärholmens framväxt och vilka krafter och ideal som styrt stadsutvecklingen och arkitekturen i stadsdelen.

Magnus Anderssons *Stockholms årsringar: En inblick i stadens framväxt* (1997). Andersson var stadsbyggnadssekreterare i Stockholm och boken togs fram av Stockholm stad inför Kulturhuvudstadsåret 1998.

Johan Rittsél är byggnadsantikvarie och skrev kapitlet om Skärholmen i boken *Stockholm utanför tullarna: Nittiosju stadsdelar i ytterstaden* (2003). Boken beskriver stadsbyggnadsutvecklingen i stadsdelarna i ytterstaden. Kell Åströms *Stadsplanering i Sverige* (1993). Åström är arkitekt med inriktning på stadsplanering och var 1967-86 professor vid sektionen för Arkitektur på Tekniska Högskolan i Lund.

Per Wirténs *Där jag kommer från - Kriget mot förorten* (2010) och kapitlet *Förorten börjar med torget* han skrivit i boken *Offentliga rum Samfundet S:t Eriks årsbok* (2011). Wirténs texter som givits ut relativt nyligen beskriver inte bara historien utan också vad som präglar området idag. Wirtén är journalist och författare som skrivit och debatterat mycket kring förorten. Linder (2010) skrev i *Dagens nyheter* en recension av Wirténs bok *Där jag kommer från - Kriget mot förorten* och förklarar budskapet som “en kärleksförklaring till en förbisedd livsmiljö” och i förhållandet förort och stadskärna “ett försök att vända hela värdeperspektivet”.

Wirtén har tillsammans med artiklar från tidskriften *Arkitekten* (2012) av Elisabet Näslund, lokaltidningen *Mitt i Söderort Skärholmen* och dokument från *Stockholms stad* hjälpt mig få en bild av den senare utvecklingen av torget, framtidsplanerna för området och befolkningen i Skärholmen.

Jag läste även Lotte Möller kulturjournalist inom trädgård och trädgårdskonst som skrivit *Tre mästare tre trädgårdar* (2006) där hon skriver om landskapsarkitekten bakom Skärholmstorget, Gunnar Martinsson och vad som präglade hans stil.

2.2.Analys

Arbetet att undersöka förutsättningar för stadsliv på platsen skedde genom att analysera platsen utifrån Gehls teorier om aktivitet, utifrån dessa formade jag en lista med frågor som hjälp vid undersökningen av Skärholmstorget.

Jag delade in analysen i två delar; planeringen av torget och designen av torget. Planeringsdelen visar hur servicen, handeln, trafiksituationen med mera påverkar aktiviteten och designdelen hur utformningen av torget ger mer eller mindre goda förutsättningar för aktivitet.

Platsbesöken ägde rum kontinuerligt under arbetets gång och även innan arbetets början besökte jag ofta torget och därmed varierar upplevelsen av platsen utifrån årstid, väder, tid på dygnet och veckodag. Jag dokumenterade genom anteckningar, fotografier och skisser de element som kan ge upphov till aktivitet. Fotografier och skisser från platsbesöken fick ligga till grund för mer genomarbetade teckningar av platsen. I analysen av designen resonerar jag kring vad teckningarna visar kopplat till aktivitet. Analysplaner presenterar sammanfattande bilder av analysen.

2.2.1.Teckning

Jag använde teckning som en metod att förstå och se Skärholmstorget samt för att förmedla en upplevelse av platsen.

Teckningar kan fungera som ett klargörande och en visualisering av analysen i text. Birgerstam (2000, s. 107) menar att skissande är ett sätt att organisera omvärlden och att sätta olika enheter i relation till varandra för att förstå samspelet dem emellan och till helheten. Den konkreta verkligheten är full av information och skissaren letar det urskiljbara och visualiserar det som först inte är uppenbart och försöker konkretisera sina upplevelser som i början kan vara obestämda (Birgerstam 2000, ss. 107-108). Hon menar att skissande är att urskilja hur verkligheten förhåller sig (Birgerstam 2000, s. 105). Genom att teckna en plats blir elementen som bygger upp platsen mer framträdande och detaljer och förhållanden mer uppenbara. Som Birgerstam (2000, s. 117) framhåller är skissens synliga form framför allt en metod att öka tecknarens förståelse, för formen och

därmed innehållet.

Jag har i tecknandet fokuserat på aktiviteten på platsen och de element som gynnar eller är mindre gynnsamma för aktivitet. Teckningarna blev en fördjupande del i analysen av designen utifrån Gehls teorier. Tecknandet blev både ett sätt att undersöka platsen men dess visuella form gör att de också blir en del av hur platsen presenteras.

3.Förstudie – aktivitet

Här presenteras aktivitet i det offentliga rummet samt teorier om vad som skapar liv genom planering och design.

3.1.Liv mellan husen

Liv mellan husen framhåller Gehl (2011, ss. 15-30) som något grundläggande, eftersträvarsvärt och angeläget vid planeringen och utformningen av städer. Gehl (2011, s. 15) problematiserar kring begreppet liv mellan husen i meningen behovet av kontakt med andra. Att bara se och höra andra människor ska ses i relation till andra former av kontakt och som en del av ett stort spektrum av social aktivitet, från passiva, ytliga möten till komplexa och känslomässiga relationer (Gehl 2011, s. 15). Han framhåller att livet på offentliga platser representerar främst den mer passiva kontakten vilken kan verka betydelslös men som han menar är värdefull både som den är och som en förutsättning för att kunna inleda djupare interaktioner (Gehl 2011, s. 15). Han tar där upp fem punkter som beskriver vad det kan ge att bara möta, se och höra andra människor:

- anspråkslös kontakt
- en möjlig utgångspunkt för kontakt på andra nivåer
- en möjlighet att underhålla redan etablerade kontakter
- en källa till information om den sociala världen utanför
- en källa till inspiration, en möjlighet till stimulerande upplevelser

Gehl (2011, ss. 22-23) menar att intressant arkitektur aldrig kan mäta sig med den dragningskraft mänsklig aktivitet har på att fånga folks intresse. En sammanställning av observationer och undersökningar visar att andra människor och deras aktivitet är den största dragningen till människors uppmärksamhet och intresse (Gehl 2011, s. 29). Även de mest ytliga former av kontakt lockar mer än majoriteten av andra attraktioner i offentliga miljöer och aktiviteten som sker är mer relevant och väsentlig än byggnaderna och ytor emellan (Gehl 2011, s. 29).

Gehl (2011, s. 31) framhåller hur den fysiska planeringen är starkt sammankopplad med omfattningen och karaktären av aktiviteten som försiggår på en plats. Planeringen påverkar mönster gällande aktivitet och skapar bättre eller sämre förhållanden för liv i staden (Gehl 2011, s. 31).

3.1.1.Tre typer av aktivitet

Gehl (2011, ss. 9-14) beskriver tre former av aktivitet i det offentliga rummet: nödvändig aktivitet, valbar aktivitet och social aktivitet. Nödvändig aktivitet innefattar de aktiviteter som praktiskt taget måste göras som till exempel gå till skolan, handla eller vänta på bussen (Gehl 2011, s. 9). Dessa aktiviteter sker oavsett yttre omständigheter i miljön då de helt enkelt måste genomföras (Gehl 2011, s. 9). De valbara aktiviteterna är sådana som äger rum för att det finns en lust till dem och är mer beroende av att tid och omgivningar gör dem möjliga (Gehl 2011, s. 9). Exempel på sådana aktiviteter är att ta en promenad, sätta sig att sola eller titta på folk (Gehl 2011, s. 11). De valbara aktiviteterna är därmed viktiga att ha i åtanke vid stadbyggnadsprojekt då aktiviteterna oftast sker när miljön bjuder in till dem (Gehl 2011, s. 11). Gehl drar slutsatsen att när kvaliteten på utomhusmiljön är hög sker nödvändiga aktiviteter lika frekvent men tenderar att ta längre tid och utöver dessa sker de valbara aktiviteterna för att omgivningen bjuder in till att stanna upp, slå sig ner, leka etc. Sociala aktiviteter är alla aktiviteter som är beroende av andras närvaro på en offentlig plats (Gehl 2011, s. 12). Exempel är att hälsa, konversera och leka men också den vanligaste formen, den passiva kontakten med andra människor som helt enkelt är att bara se och höra andra (Gehl 2011, s. 12). Gehl (2011, s. 13) menar att den fysiska utformningen av en plats inte direkt påverkar kvaliteten eller innehållet på den sociala aktiviteten men arkitekter och stadsplanerare kan påverka möjligheten att se, höra och möta andra människor. Han lyfter också fram att den sociala aktiviteten är en av de viktigaste kvaliteterna i det offentliga rummet (Gehl 2011, s. 13).

3.1.2.Liv föder liv

Om något händer och människor samlas på en plats lockas andra att också ta sig dit och nya aktiviteter att starta upp på samma ställe, aktiviteterna växer både i mångfald och stannar kvar en längre tid (Gehl 2011, s. 73). På så sätt blir stadsliv en process som stärker sig själv, som en positiv spiral. Motsatsen kan också uppstå, en tom och livlös plats utvecklas ofta till en mer tom och livlös plats just för att inget händer där (Gehl, 2011 ss. 73-75).

3.2.Att planera och designa för aktivitet

Gehl (2011, s. 129) framhåller att för möjligheten att något ska hända över huvud taget så behöver man samla människor och funktioner samt integrera och öppna upp för aktiviteter, men att det är också viktigt att se till hur aktiviteten kan utvecklas. Han menar att kvaliteten på utomhusmiljön avgör om de sociala aktiviteterna får möjlighet att utvecklas (Gehl 2011, s. 129). Bra förhållanden gör det möjligt att röra sig runt och stanna kvar på en plats så väl som att delta i sociala aktiviteter och att uppleva rekreation (Gehl 2011, s. 129). Designen ner till minsta komponent är en avgörande faktor för att uppnå kvaliteten som gör det attraktivt och meningsfullt att uppehålla sig på en offentlig plats (Gehl 2011, s. 129). Stadsplaneringen kan ge en grund för skapandet av välfungerande utomhusmiljöer, men utan detaljutformningen kan potentialen gå förlorad (Gehl 2011, s. 131).

Gehl (2011, s. 72) tar upp fem olika förhållanden som bör tillämpas för att gynna kontakt mellan människor: inga väggar, korta avstånd, låg hastighet, ett våningsplan och orientering mot andra. På detaljnivå menar Gehl (2011, s. 131) att utomhusmiljön ska fylla kvalitetskrav för att underlätta basala aktiviteter som att gå, stå, sitta, se, höra och tala. Dessa basala aktiviteter är avgörande, då nästan alla slags aktiviteter förutsätter dem som utgångspunkt (Gehl 2011, s. 131). Gehl (2011, s. 131) menar att mer komplexa offentliga aktiviteter kan utvecklas ur många små vardagliga aktiviteter.

Följande underrubriker avslutas med frågor till analysdelen.

3.2.1.Att samla aktivitet

Gehl (2011, ss. 80-127) tar upp vikten av att samla och inte sprida människor och aktiviteter vid stadsplanering för att de ska stimulera varandra. Han förordar att olika aktiviteter och kategorier av människor ska integreras och verka tillsammans eller sida vid sida eftersom det ger människor möjligheten att fungera tillsammans och inspirera varandra (Gehl 2011, s. 101).

Den kommersiella mångfalden är oerhört viktig för städerna, både

ekonomiskt som socialt skriver Jacobs (2004, s. 174). Den viktiga mångfalden i städerna är inte begränsad till detaljhandel och vinstdrivande företag men samma fysiska och ekonomiska förutsättningar som genererar kommersiell mångfald kan också kopplas till skapandet eller närvaron av mångfald i andra former (Jacobs 2004, s. 174). I en stadsdel med stor variationsrikedom inom handel kan man räkna med att hitta mångfald även inom kulturutbud, miljöer, befolkning och besökare (Jacobs 2004, s. 174).

- Vilka verksamheter finns samlade på Skärholmstorget? Vilka olika typer av verksamheter finns representerade?

3.2.2. Flytande övergångar

Flytande övergångar mellan inomhus och utomhus är en faktor som skapar liv i bostadsområden och andra områden i staden (Gehl 2011, ss. 183-197). När en verksamhet har möjligheten att flytta ut bör en bra koppling mellan ute och inne samt goda sittplatser framför byggnaden vara en självklarhet (Gehl 2011, s. 197). Om verksamheterna inte ligger i bottenvåningen är dessa flytande övergångar inte möjliga utan kontakten mellan verksamheten och utomhusmiljön blir betydligt svagare. Att lägga aktiviteter på olika våningar är ett sätt att sprida istället för att samla aktivitet (Gehl 2011, s. 97). Det som sker på samma nivå kan upplevas även på ganska långa avstånd medan om något händer bara en liten bit ovanför är möjligheten att uppfatta aktiviteten betydligt mindre (Gehl 2011, s. 97).

- Hur är verksamheterna inomhus kopplade till utomhusmiljön på torget? Vilka flytande övergångar mellan inne och ute finns? Ligger alla verksamheter i bottenplan?

3.2.3. Aktivitet alla tider på dygnet

För att uppleva att en plats är trivsamt att vistas på är det viktigt att den inte känns otrygg i meningen rädsla för kriminalitet (Gehl 2011, s. 171). Otryggheten är speciellt en utmaning under kvällar och nätter. Gehl

(2011, s. 171) tar upp Jacobs undersökning som visar att välbesökta platser upplevs tryggare och att om många människor har uppsikt över en plats kan det hjälpa till att hålla brottsligheten nere. En livlig plats är också mer intressant att hålla uppsikt över från fönstren runt omkring. Denna naturliga gatüvervakningen bidrar till tryggheten (Gehl 2011, s. 171). Höga byggnader ger sämre kontakt med gatuplan (Gehl 2011, s. 98). Man kan urskilja en betydande gräns mellan tredje och fjärde våningen i möjligheten att kommunicera med någon på marknivå och allt ovanför femte våningen är helt skilt från vad som händer på marken (Gehl 2011, s. 98).

Belysning av människor och ansikten är viktig både för säkerheten och för att ge en behaglig känsla på platsen (Gehl 2011, s. 165). För att offentliga rum ska fungera även under den mörka tiden på dygnet är belysning en avgörande faktor (Gehl 2011, s. 165).

- Vad händer på Skärholmstorget under kvällar och nätter?
- Hur är uppsikten över torget från omgivande byggnader?
- Hur är Skärholmstorget upplyst när det är mörkt ute?

3.2.4. Privatisering

Ett problem i stadsrummet är privatiserade platser som verkar offentliga men som har blivit en del av exempelvis ett shoppingcentrum (Gehl 2011, ss. 124-125). Privatiseringarna leder nästan alltid till en spridning av människor, aktivitet och människor stängs inne och därmed töms offentliga platser på människor och attraktioner som hade kunnat stärka de offentliga rummen och staden som helhet (Gehl 2011, s. 125). Istället bör man öppna upp platser och göra dem visuellt tillgängliga för att locka människor till det offentliga rummet (Gehl 2011, s. 121).

- Vilka offentliga ytor har blivit privatiserade vid Skärholmstorget?

3.2.5. Bilfritt

Folklivet ökar där biltrafiken minskar (Gehl 2011, ss. 33-37). En undersökning i Köpenhamn, där gator och torg utan biltrafik tredubblats mellan åren 1968 och 1986, visar att även antalet människor som satt och stod ute också hade tredubblats under samma period (Gehl 2011, s. 33). Vidare beskriver Gehl (2011, s. 72) hur all meningsfull social aktivitet äger rum till fots (när vi går, står, sitter eller ligger). Bara till fots kan en uppstådd situation ge möjlighet till meningsfull kontakt (Gehl 2011, s. 72). Gehl (2011, ss. 108-109) är skeptisk till trafikseparering som idé, han menar att det resulterar i tråkiga vägsystem för människorna som kör, går eller bor längs vägarna då en stor andel av människorna i rörelse skärmas av från andra aktiviteter i staden.

- Hur är trafiken planerad på och kring Skärholmstorget med gång- och biltrafik?

3.2.6. Skala

Små dimensioner i en stadsdel gör det möjligt att se och höra andra människor och sådana platser tenderar att uppfattas som varma och personliga medan storskaliga platser uppfattas som kalla och opersonliga (Gehl 2011, ss. 68-69). I en stad för bilar är hastigheten hög och om vi rör oss snabbt måste designen vara enkel och storskalig och skyltar stora för att vi ska hinna uppfatta dem medan en stad för gående har en mindre skala (Gehl 2011, ss. 70-71). Förutom buller och hastigheten bilarna för med sig kan alltså en plats anpassad för biltrafik också bli för storskalig för att uppfattas som trivsamt.

Hur fasaderna är utformade påverkar om aktivitet samlas eller sprids (Gehl 2011, s. 93). Stora byggnader, det vill säga långa fasader och få entréer, ger få besökare och mindre aktivitet medan smala enheter med många entréer ger mer aktivitet (Gehl 2011, s. 93).

Skalan anpassad efter de mänskliga sinnena behandlas vidare under rubriken *Se, höra, tala*.

- Hur är skalan i förhållande till människan på torget och vilka element skapar platser med en mindre rumslighet?

- Hur är skalan på fasaderna? Hur ligger entréerna kring torget?

3.2.7. Gå

Att gå är ofta en nödvändig aktivitet för att ta sig till en specifik målpunkt men det kan också vara ett mål i sig att bara gå ut en sväng (Gehl 2011, s. 133). För att det ska vara behagligt att gå krävs bra dimensioner, utrymmet för att röra sig till fots ska vara lagom trångt, det vill säga rikt på upplevelser men tillräckligt stort för att man lätt ska kunna manövrera (Gehl 2011, s. 133). Gehl (2011, s. 137) tar upp skillnaden mellan den fysiska och den upplevda sträckan, där en lika lång sträcka kan kännas kortare om vägen är spännande och uppdelad i olika delsträckor. En rak, oskyddad, monoton sträcka upplevs längre än en promenad som sträcker sig genom olika etapper (Gehl 2011, s. 137). Sträckor upplevs kortare om en variation mellan öppet och slutet finns längs sträckan och kvaliteten på en stor, öppen plats blir högre om man anländer från en liten, trång plats (Gehl 2011, s. 141). Enligt Gehl (2011, s. 137) tycker människor att en sträcka upp mot 400-500 meter i allmänhet är ett acceptabelt avstånd att gå i vardagliga situationer.

Människor rör sig helst längs kanterna av en öppen yta för att de på så sätt upplever de små detaljerna längs fasaden och samtidigt har uppsikt över vad som händer på ytan (Gehl 2011, s. 142). Fasaden fungerar också som skydd mot väder och vind och är oftare upplyst den mörka delen av dygnet (Gehl 2011, s. 142).

Det ligger ett motstånd i att röra sig uppåt eller nedåt, i att konversera uppåt eller nedåt och i att titta uppåt eller nedåt (Gehl 2011, ss. 63-64). Människan är av naturen begränsad till att främst röra sig och kommunicera horisontellt. Skillnader i nivå är ett påtagligt problem för gående, en större förflyttning uppåt eller nedåt leder till större fysisk ansträngning och en störning i gångrytmen (Gehl 2011, s. 142). Vi tenderar därför att välja omvägar eller ta större trafikrisker framför att röra oss vertikalt (Gehl 2011, s. 142).

- Hur anländer man till Skärholmstorget (som exempel på en stor, öppen plats)? Hur fungerar torget som en delsträcka av en promenad?

- Hur fungerar det att gå längs de olika fasaderna kring Skärholmstorget, med tanke på detaljer, uppsikt, skydd mot väder och belysning?

- Hur förhåller det sig med nivåskillnader som kan försvåra rörelsen och kommunikationen på Skärholmstorget?

3.2.8. Stå

Det viktiga när det kommer till att åstadkomma folkliv på en offentlig plats är att människor istället för att bara stanna upp en kort stund dröjer sig kvar vid platsen (Gehl 2011, s. 147). Om man ska stanna för att vänta på någon eller något, njuta av eller titta på vad som händer i omgivningen, krävs bra ställen att stå på (Gehl 2011, s. 147).

Populära zoner att stanna vid är längs fasader eller vid övergångszoner mellan två olika områden där man har möjligheten att ha överblick över båda områdena samtidigt, eller vid kanten av ett område inom ett större område (Gehl 2011, s. 149). Vid en fasad är man inte i vägen för andra, man har bra utblick men syns inte så bra, ryggen är skyddad och man ser vem som närmar sig (Gehl 2011, s. 149). Människor tenderar undvika att uppehålla sig på öppna ytor som därmed ofta är tomma på folk tills kantzoner har fyllts upp (Gehl 2011, s. 149). Gehl (2011, s. 150) menar alltså att aktiviteten på en offentlig plats växer från kanterna och in mot mitten. Halvskuggan under markiser eller en pelargång längs en fasad ger också möjligheten att stanna och observera vad som händer utan att själv vara exponerad (Gehl 2011, s. 151).

Människor väljer gärna att stå vid något, ett stöd, som nischer, hörn, portar, eller intill pelare, träd, gatlampor eller liknande (Gehl 2011, s. 151). Sammanfattningsvis framhåller Gehl (2011, s. 153) att utformningen av detaljerna spelar stor roll för att människor ska vilja stanna på en offentlig

plats. Han menar att bra platser att dröja sig kvar på har oregelbundna fasader och olika slags stöd att uppehålla sig vid (Gehl 2011, s. 153).

- Vilka områden på Skärholmstorget kan fungera som kantzoner att uppehålla sig vid? Vad erbjuder de i form av detaljer, skydd, uppsikt?

- Vilka element på Skärholmstorget kan fungera som stöd att uppehålla sig vid?

3.2.9. Sitta

För att människor ska uppehålla sig en längre tid på en plats krävs sittplatser. Om möjligheterna att slå sig ner är för få eller dåliga stannar folk inte kvar på platsen (Gehl 2011, s. 155). Aktiviteter i offentligheten har svårare att utvecklas om det saknas sittmöjligheter dels för att uppehållen ute blir kortare och dels för att många aktiviteter som till exempel att äta, läsa och titta på folk underlättas av att man kan sitta ner (Gehl 2011, s. 155). De aktiviteter som utförs sittande är så fundamentala för det offentliga rummet att sittmöjligheter måste ses som en avgörande faktor vid bedömningen av en plats kvalitet (Gehl 2011, s. 155).

Stort sett är det samma förhållanden i utomhusmiljön som ger bra möjligheter att stå som ger bra möjligheter att sitta (Gehl 2011, s. 155). Men eftersom att stanna upp och bara stå någonstans är lättare och mer flyktigt än att sätta sig, är det ännu viktigare med goda förhållanden för att skapa bra sittplatser (Gehl 2011, s. 155). Gehl (2011, s. 155) menar att man är noggrannare med att välja platsen man sätter sig på än platsen man står på.

Liksom när man står föredrar människor att sitta i någon form av skyddat läge, i kantzoner, vid fasader och vid rumsliga gränser (Gehl 2011, s. 157). Sittplatser i nischer, vid änden av bänkar och andra mer väldefinierade punkter och platser där ryggen är skyddad föredras framför mer öppna, odefinierade platser (Gehl 2011, s. 157). Gehl (2011, ss. 157-159) förordar att varje sittplats ska ha en egen lokal kvalitet och ska exempelvis placeras vid ett litet utrymme i det större utrymmet, ett ställe som ger intimitet

och skydd samt har ett bra mikroklimat. De mest populära sittplatserna hittar man vid kanten av öppna ytor, där man ser ut över ytan, har ryggen skyddad och ett bra mikroklimat (Gehl 2011, s. 156). Sittplatsernas orientering och utsikt är viktig eftersom människor vill ha en bra utsikt över vad som händer (Gehl 2011, s. 159).

Sittplatser kan delas in i primära sittplatser och sekundära sittplatser (Gehl 2011, ss. 159-161). För många unga och barn är läget viktigare än själva sittplatsen och de kan sätta sig lite vart som helst till exempel i en trappa, på en kant eller på marken medan det för andra är avgörande att ha en riktig bänk för att kunna sätta sig (Gehl 2011, s. 159). Gehl (2011, ss. 159-161) menar att ett välutrustat offentligt rum ska innehålla en variation av olika slags sittplatser. Primära sittplatser som bänkar och stolar kompletteras med sekundära som exempelvis trappsteg och murar. En fördel med sekundära sittplatser är att de ofta har ytterligare en funktion. Bänkar och stolar som står tomma under perioder med lite folk, ger ofta ett deprimerande och övergivet intryck, medan en plats med många sekundära sittplatser inte upplevs tomt på samma sätt (Gehl 2011, s. 161). Vidare menar Gehl (2011, s. 162) att multifunktionella stadsmöblemang och detaljer i fasader principiellt är att rekommendera, för att det ger mer intressanta stadselement och en större variation i användandet av stadsmiljön.

- Vilka primära sittplatser finns på Skärholmstorget och hur fungerar de? Var är de placerade? Hur är utsikten? Finns skydd bakom ryggen? Hur är de anpassade efter klimatet?

- Vilka element kan fungera som sekundära sittplatser på Skärholmstorget? Vilka kvaliteter har de?

3.2.10. Se, höra, tala

Gehl (2011, s. 63) förklarar att design måste anpassas efter människan och hennes sinnen, för att skapa platser där hon kan få kontakt med andra. Han menar att det är en grundförutsättning att veta hur de mänskliga sinnena fungerar för att utforma och dimensionera alla former av utom-

husmiljöer (Gehl 2011, s. 63).

Att kunna se vad andra människor gör beror på avståndet till dem (Gehl 2011, s. 163). Om ett ställe är för stort försvinner möjligheten att ta del av vad andra gör (Gehl 2011, s. 163). Det är därför lämpligt att anpassa dimensionerna på en allmän plats till de sociala gränserna för hur långt människan ser (Gehl 2011, s. 163). Gehl (2011, s. 163) menar att man kan göra det genom att kombinera olika distanser som korresponderar med olika gränser för vad människan ser. Exempelvis menar han att det största avståndet för att se händelser är 70-100 meter och det största avståndet för att se ansiktsuttryck 20-25 meter (Gehl 2011, s. 163). Normala konversationer sker på mellan en och tre meter (Gehl 2011, s. 67). Att se handlar också om obrutna siktlinjer och tillräckligt med ljus (Gehl 2011, ss. 165-167).

Det är nästan omöjligt att ha normala konversationer då bakgrundsljudet överstiger 60 decibel, vilket oftast är fallet på gator med blandad trafik (Gehl 2011, s. 167). Gehl (2011, s. 168) menar att möjligheten att tala med andra människor ökar kvaliteten på utomhusmiljön avsevärt. Gehl (2011, ss. 169-170) tar upp hur utformningen av en plats är viktig för att underlätta för konversationer mellan människor. Bänkarnas placering kan spela en viktig roll och Gehl (2011, s. 170) förordar en variation vid placeringen av bänkar och sittplatser. Han menar att bänkar vinklade mot varandra ger en bra möjlighet för människor att, om de vill, interagera med varandra (Gehl 2011, s. 170).

- Vilka avstånd finns på Skärholmstorget och hur förhåller de sig till vad människan ser? Vad delar in torgets öppna yta i mindre dimensioner?

- Vilka möjligheter finns det att kommunicera (höra och tala) på torget? Vilka sittplatser finns vinklade mot varandra?

3.2.11.Klimat

För att skapa goda förutsättningar för att gå, stå och sitta utomhus krävs goda mikroklimat. I Sverige råder ett skiftande klimat vilket påverkar hur, var och när vi uppehåller oss ute. Gehl (2011, s. 180) framhåller att designen av utomhusmiljöer i Skandinavien måste anpassas efter väderförhållandena och den kulturella användningen av utomhusmiljöer vädret för med sig. Det innebär att både ha bra skydd mot dåligt väder och god tillgång till sol och positiva klimateffekter när vädret är fint (Gehl 2011, s. 180).

Den korta perioden av värme, sol och grönska i Skandinavien leder till att människorna har ett starkt behov av att uppleva dessa värden när möjligheten finns (Gehl 2011, s. 179). Att njuta av solen under den tidiga våren är extremt utbrett (Gehl 2011, s. 179).

Gehl (2011, s. 177) menar att många störande effekter av väderförhållanden kan undvikas med en god planering av en plats eller stad och framhåller blåsten som det största problemet att arbeta mot i Skandinavien. Låga byggnader med smala gator emellan leder till att vinden leds över dem medan områden med utspridda flerfamiljshus blir blåsigare och vindförhållandena kan bli som värst i områden med höga flervåningshus (Gehl 2011, ss. 176-177).

På detaljnivå ser Gehl (2011, s. 178) vikten av att arbeta för ett bra mikroklimat på specifika platser och tar upp hur vindskydd som häckar, träd och liknande kan hjälpa till att skapa bättre väderförhållanden.

- Vad i utformningen av Skärholmstorget ger skydd mot regn, snö och blåst? Vilka förutsättningar finns att uppehålla sig på platsen i dåligt väder?
- Var kan besökaren uppleva sol och grönska på Skärholmstorget?

3.3.Sammanfattning om aktivitet

Liv mellan husen

Alla former av social kontakt som sker på offentliga platser, från att bara se och höra andra människor till människors komplexa relationer.

- anspråkslös kontakt
- en möjlig utgångspunkt för kontakt på andra nivåer
- en möjlighet att underhålla redan etablerade kontakter
- en källa till information om den sociala världen utanför
- en källa till inspiration, en möjlighet till stimulerande upplevelser

Tre typer av aktivitet

- nödvändig aktivitet
- valbar aktivitet
- social aktivitet

Liv föder liv

- positiv spiral

Planera för aktivitet

Planeringen påverkar främst den nödvändiga aktiviteten.

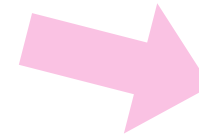
Att samla aktivitet

Flytande övergångar

Aktivitet alla tider på dygnet

Privatisering

Bilfritt

Designa för aktivitet

Designen påverkar främst den valbara aktiviteten.

Skala

Gå

Stå

Sitta

Se, höra, tala

Klimat

3.4. Att analysera på Skärholmstorget

Jag har delat in analysen i vad som bidrar till aktivitet genom planeringen av torget respektive designen av torget. Det är en viktig skillnad mellan dessa två då en väl fungerande design inte hjälper mycket om ingen har ett ärende till platsen. Samtidigt kan en plats vara välbesökt för att människor är mer eller mindre tvungna att ta sig dit, men ingen väljer att uppehålla sig vid platsen en längre tid. Planeringen kan ge mer eller mindre goda förutsättningar för designern att skapa en god miljö att vistas i, genom att exempelvis leda bort biltrafik eller skapa målpunkter öppna alla tider på dygnet. Förutsättningarna för stadsliv påverkas också av vilka slags aktiviteter som planeras in och om miljöerna är offentliga eller privata, exempel på förhållanden som designen inte kan råda över.

I uppdelningen mellan planeringen och designen av torget kan man se det som att planeringen i huvudsak ger förutsättningar för nödvändig aktivitet medan designen främst påverkar den valbara aktiviteten. Den sociala aktiviteten påverkas av båda men ges bättre förutsättningar att utvecklas till mer än att bara se andra människor om designen underlättar för människor att mötas.

Här följer den samlade punktlistan med frågor till aktivitetsanalysen av Skärholmstorget.

Planering:

Att samla
aktivitet

- Vilka verksamheter finns samlade på Skärholmstorget? Vilka olika typer av verksamheter finns representerade?

Flytande
övergångar

- Hur är verksamheterna inomhus kopplade till utomhusmiljön på torget? Vilka flytande övergångar mellan inne och ute finns? Ligger alla verksamheter i bottenplan?

Aktivitet alla tider
på dygnet

- Vad händer på Skärholmstorget under kvällar och nätter?
- Hur är uppsikten över torget från omgivande byggnader?
- Hur är Skärholmstorget upplyst när det är mörkt ute?

Privatisering

- Vilka offentliga ytor har blivit privatiserade vid Skärholmstorget?

Bilfritt

- Hur är trafiken planerad på och kring Skärholmstorget med gång- och biltrafik?

Design:

Skala

- Hur är skalan i förhållande till människan på torget och vilka element skapar platser med en mindre rumslighet?
- Hur är skalan på fasaderna? Hur ligger entréerna kring torget?

Gå

- Hur anländer man till Skärholmstorget (som exempel på en stor, öppen plats)? Hur fungerar torget som en delsträcka av en promenad?
- Hur fungerar det att gå längs de olika fasaderna kring Skärholmstorget, med tanke på detaljer, uppsikt, skydd mot väder och belysning?
- Hur förhåller det sig med nivåskillnader som kan försvåra rörelsen och kommunikationen på Skärholmstorget?

Stå

- Vilka områden på Skärholmstorget kan fungera som kantzoner att uppehålla sig vid? Vad erbjuder de i form av detaljer, skydd, uppsikt?
- Vilka element på Skärholmstorget kan fungera som stöd att uppehålla sig vid?

Sitta

- Vilka primära sittplatser finns på Skärholmstorget och hur fungerar de? Var är de placerade? Hur är utsikten? Finns skydd bakom ryggen? Hur är de anpassade efter klimatet?
- Vilka element kan fungera som sekundära sittplatser på Skärholmstorget? Vilka kvaliteter har de?

Se, höra, tala

- Vilka avstånd finns på Skärholmstorget och hur förhåller de sig till vad människan ser? Vad delar in torgets öppna yta i mindre dimensioner?
- Vilka möjligheter finns det att kommunicera (höra och tala) på torget? Vilka sittplatser finns vinklade mot varandra?

Klimat

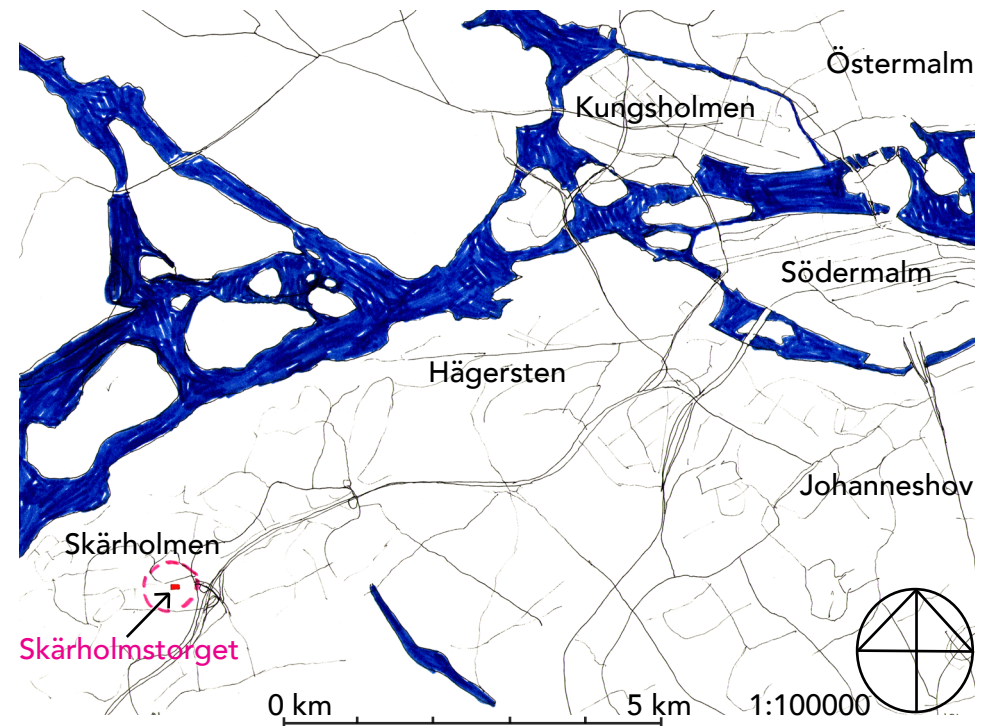
- Vad i utformningen av Skärholmstorget ger skydd mot regn, snö och blåst? Vilka förutsättningar finns att uppehålla sig på platsen i dåligt väder?
- Var kan besökaren uppleva sol och grönska på Skärholmstorget?

4.Förstudie – Skärholmstorget

I denna del beskrivs Skärholmstorgets läge och historia samt vad som präglar torget idag. Jag går in på arkitekturen, tiden när torget byggdes, hur området har förändrats genom åren, planerna för framtiden och befolkningen. Kartor över läget i staden och en plan över torget hjälper till att ge en bild av platsen.

4.1.Skärholmens läge i Stockholm

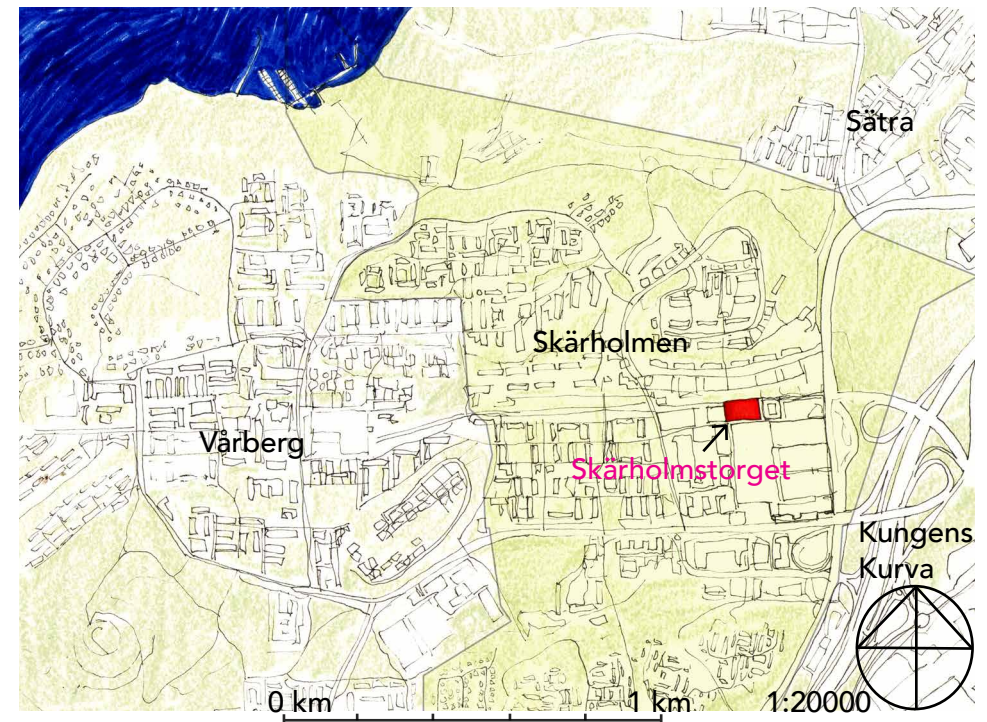
Skärholmen ligger i sydvästra Stockholm, drygt en mil fågelvägen från centrum. Med tunnelbana från T-centralen är det 13 stationer till Skärholmens tunnelbanestation vilket tar 23 minuter (SL 2014). Tunnelbaneuppgången ligger i direkt anslutning till Skärholmstorget. Det är också lätt att köra bil till Skärholmen. Inte långt från Skärholmens centrum sträcker sig E4/E20 ut i landet och mot centrala Stockholm.

4.2. Skärholmstorgets läge i Skärholmen

Stadsdelsnämnden Skärholmen innefattar stadsdelarna Skärholmen, Värberg, Sättra och Bredäng (Stockholms stad 2014). Stadsdelen Skärholmen (som är utmärkt i planen) gränsar till Kungens kurva i Huddinge kommun och Mälaren (Rittsél 2003, s. 199). Centralt i stadsdelen Skärholmen går en dalgång där den mesta av bebyggelsen finns, landskapet är kuperat och längs vattnet finns branta klippor och grönområden (Rittsél 2003, s. 199).

Gehl (2011, ss. 43-48) är kritisk till utvecklingen av stadsbyggandet under funktionalismen. Han menar att psykologiska och sociala aspekter fick ingen betydelse i designen (Gehl 2011, s. 45). Han fortsätter resonemanget med att en av de mest anmärkningsvärda effekterna var att gator och torg försvann från nya byggnadsprojekt under tidsperioden (Gehl 2011, s. 45). Wirtén (2011, s. 87) har en annan uppfattning och påstår att förorterna som byggdes under efterkrigstiden är noga strukturerade efter just torgen. Exempel finns säkert att finna i båda fallen men i Skärholmen har Skärholmstorget en central plats i stadsdelen. Skärholmstorget ligger i Skärholmens centrum med tunnelbana, busstorg, galleria, butiker, teater, skola samt mycket annan service i närheten. Kommer man till Skärholmen med bil för att handla i gallerian kan man dock parkera i gallerians parkeringshus och sedan utföra sina ärenden utan att någonsin komma ut och se Skärholmstorget eller någon annan del av området.

4.3. Skärholmstorgets historia

Skärholmstorgets historia som en del av Skärholmen sträcker sig ca femtio år tillbaka i tiden och debatten har varit livlig kring stadsdelen från att den byggdes fram till idag.

4.3.1. Skärholmen, en del av miljonprogrammet

Under efterkrigstiden kom bostadsproduktionen att släpa efter då efterfrågan på bostäder hade ökat kraftigt i och med att befolkningen ökade, inflyttningen till städerna ökade och en högre standard vad gäller bostadsutrymme efterfrågades då välfärdssamhället utvecklades (Åström 1993, s. 92). 1965 beslutade därmed riksdagen om det så kallade miljonprogrammet (Andersson 1997, s. 183). Under tio år skulle en miljon bostäder byggas i Sverige för att få bort bostadsbristen i landet (Andersson 1997, s. 183). Beslutet realiserades och en fjärdedel av Sveriges totala bostadsbestånd utgörs av dessa bostäder (Andersson 1997, ss. 183-184). En förutsättning för miljonprogrammet var att stadsbyggandet blev billigare genom en industrialisering som minskade arbetskraften (Åström 1993, s. 92). Områdena som kom till under denna period bär tydliga drag av långtgående produktionsanpassning i stadsplanen, standardisering hjälpte till i den snabba byggprocessen och kranbanorna kunde få styra utformningen (Andersson 1997, s. 184). I Skärholmen anpassade man dock planmönstret efter terrängen men byggde i en helt annan skala än tidigare (Andersson 1997, s. 184).

Stockholms stad ville trygga marktillgången för de nya bostäderna och gjorde nya förvärv utom sina gränser, med köpet av Sättra inleddes exploateringen i sydväst (Andersson 1997, s. 183). Spårvägarna som gick i denna riktning ersattes av tunnelbana som sedan successivt förlängdes (Andersson 1997, s. 183). Skärholmsstadsdelarna byggdes mellan E4 och Mälaren och stadsbyggnadskontoret stod för den huvudsakliga planeringen under sextiotalets första del (Åström 1993, s. 59).

Stadsdelsgruppens huvudcentrum placerades i Skärholmen för att betjäna en befolkning på 300 000 personer och centrumanläggningen blev landets största (Åström 1993, s. 59). Redan vid invigningen hade stadsdelarna

kring Skärholmen 185 000 invånare (Wirtén 2010, s. 23). Anläggningen var ett centrum inte bara för stadsdelsgruppen utan även för regiondelen och här fanns norra Europas största parkeringshus (Andersson 1993, s. 185). Centrumet var en del av shoppingstaden och rymde två varuhus och 86 butiker men även 10 restauranger och 29 serviceinrättningar som polis och missionskyrka (Wirtén 2010, s. 23-24). 1968 står Skärholmens Centrum klart och invigs av Prins Bertil på Skärholmstorget (Wirtén 2011, s. 87).

4.3.2. Skärholmsdebatten

Byggandet under miljonprogrammet har blivit hårt kritiserat. Torftiga utemiljöer, homogen byggnation, tunnelbana och annan service som dröjde ledde till upprörda röster och bristerna i de nya områdena ledde till en skev befolkningsstruktur och ökande sociala problem (Andersson 1997, s. 184). Vid invigningen av Skärholmen Centrum bröt en livlig debatt ut som fortfarande pågår om detta storskaliga samhällsbyggande (Andersson 1997, s. 185).

Skärholmen kan räknas till den senaste av paradförorter i Stockholm efter Årsta, Vällingby och Farsta (Wirtén 2010, s. 23). Jämfört med de stora stadsdelar som byggdes i Stockholm senare under miljonprogrammet framstår Skärholmen som den sista där människan fanns kvar i beräkningarna, även om ekonomi och enkla stordriftslösningar i byggprocessen prioriterades (Wirtén 2010, s. 36). Veckorna innan invigningen på torget dominerade dock de positiva beskrivningarna av stadsdelen, reportrarna var imponerade och skrev om det 'lyxiga Skärholmen' (Wirtén 2010, s. 25). Den höga standarden i Skärholmen stack också i ögonen och det skrevs att det svenska överflödet utmanande exponerats som aldrig förr (Wirtén 2010, s. 25). De optimistiska invigningstalen av Hjalmar Mehr och Prins Bertil beskrev hur Skärholmen representerade framtiden (Wirtén 2010, s. 24). Prins Bertil avslutade talet med:

"I förhoppning att Skärholmen skall motsvara allas förväntningar om en bättre stad, en stad för lyckligare människor, en stad för ett rikare liv, kort sagt en stad att leva i, förklarar jag Skärholmen centrum för invigt."

(Wirtén 2010, s. 24)

Sedan följde helt andra tongångar. På några veckor vände kritiken av Skärholmen från överflöd och lyx till modern slum (Wirtén 2010, s. 25). Ett par dagar efter invigningen stod rubriken "Riv Skärholmen!" på Dagens Nyheters ledarsida, en kommentar från Lars-Olof Franzén som beskrev hur miljön var "människoföraktande", människor var "utlämnade åt en arm tomhet", konsumtion och bilism stod i fokus framför människan och därmed var debatten igång (Wirtén 2010, s. 26).

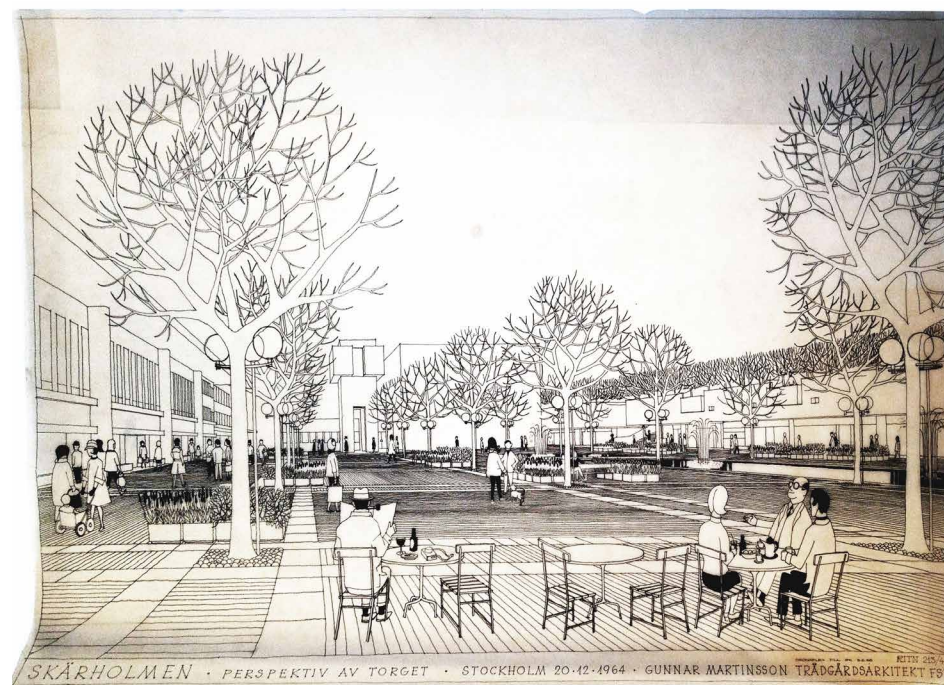
De stora misstagen i planeringen av stadsdelen rörde barn och unga, brist på daghem, lekplatser och lång väntan innan ungdomsgård och skola stod färdigt (Wirtén 2010, s. 36). Bristen på daghem var den värsta i Stockholm år 1970 (Wirtén 2010, s. 36). Det utvecklades också en social segregering inom området mellan vad man kan kalla lågstatushus och dyrare hus (Wirtén 2010, s. 37). Wirtén (2010, s. 37) menar dock att kritiken mot Skärholmen under Skärholmsdebatten var orättvis då de reella problemen bara nämns förbigående medan allmänna samhällsproblem som hemmafruarnas isolering och kritik mot konsumtionssamhället projicerades på Skärholmen. Han framhåller även beskrivningen av förortstorget i debatten, hur det (om det inte låg öde och övergivet) i motsats till innerstadstorget var en plats där människorna bara kunde passera förbi varandra istället för att mötas (Wirtén 2010, s. 26).

I mitten på 1950-talet ökade bilismen kraftigt i Stockholm och problemet att få plats med alla bilar blev stort i innerstaden men lättare att lösa i förorterna som anpassades efter det nya bilsamhället (Wirtén 2010, s. 100). I socialdemokraternas välfärdspolitik ville man att alla familjer skulle ha råd med en bil och bilen blev en symbol för framsteg och modernitet (Wirtén 2010, s. 100). Men anpassningen till bilsamhället blev till slut ett pris för högt att betala och den omfattande kritiken mot Skärholmen 1968 utlöste ett ifrågasättande av bilsamhället (Wirtén 2010, s. 103).

Senare efter miljonprogrammets framväxt har det skrivits mycket om miljonprogrammets så kallade problemområden och en bild av dessa som okontrollerbara hot mot ordningen i samhället har målats upp (Wirtén 2010, ss. 124, 138). Under kritikstormen 1968 beskrevs dock aldrig Skärholmen som en farlig eller kriminell miljö (Wirtén 2010, s. 138).

4.4. Skärholmstorgets arkitektur

Skärholmstorget ritades av Gunnar Martinsson 1964. Hans stil präglades av förenkling av färg, form och material (Möller 2006, s. 35). Stilen bröt dock mot hur landskapsarkitekturen traditionellt sett ut i Sverige (Möller 2006, s. 35). Istället för att efterlikna naturen eller underordna sig den använde Martinsson gärna geometriska former och få växtarter (Möller 2006, ss. 35, 203).

Perspektiv av Skärholmstorget ritat av Gunnar Martinsson 1964.

Perspektivbild avfotograferad av författaren.

Martinsson, G. (1964). Ur Statens centrum för arkitektur och designs (ArkDes) samlingar. Vänligt tillstånd: ArkDes 2015-04-24

Torget har en rektangulär form och är cirka 90x50 meter. Ytan är belagd i ett rutmönster med marktegel och natursten i röda nyanser. Kastanjer är utplacerade med jämna mellanrum över ytan. Vid varje träd står en belysningsstolpe med tre vita glaskupor i toppen. I norra delen av torget finns två rektangulära dammar med fontäner. I sydvästra delen finns stationära ställningar med tak att fälla ut för torghandel. I sydöstra delen av torget finns ett gatukök i en liten, oval byggnad.

Södra fasaden utgörs av centrumanläggningen, som när den byggdes, hade en öppen struktur av gågator mellan Skärholmstorget och Måsholmstorget (Rittsél 2003, s. 203). Gångvägarna i centrumanläggningen, förutom Bredholmsgatan, glasades in 1984 (Rittsél 2003, s. 203). I och med privatisering under 00-talet glasades även Bredholmsgatan mellan de två torgen in (Näslund 2012, s. 26).

Östra fasaden består av kvarteret Måsholmen ritat av Hans Borgström, det byggdes först 1973-1975 (Rittsél 2003, s. 203). Byggnaden har sex våningsplan, burspråksfönster och en senapsgul färg, den omger en kvadratisk innergård och ligger mellan Skärholmstorget och busstorget Skärholmsplan.

Längs norra delen av torget ligger tunnelbaneuppgången och ett flertal butiker och verksamheter i ett våningsplan. Längs fasaden skjuter ett tak av formgjuten betong ut som håller den park som är anlagd på taket. Västra sidan utgörs av Skärholmens kyrka som är den lägsta byggnaden kring torget. Den har en fasad av mörkbrunt tegel och är ritad av Ingrid Uddenberg och Zakir Hussain (Rittsél 2003, s. 204). En bit ut från fasaden på torget står ett klocktorn.

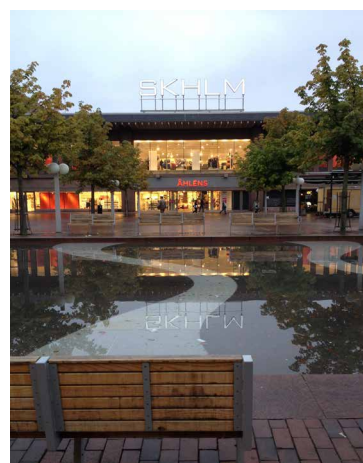
På senare år har en mindre förändring av Skärholmstorget ägt rum där nya bänkar längs långsidorna av dammarna och snurr-stolar på kortsidorna samt blomsterurnor blivit nya inslag (Cloarec 2012, s. 5). Landskapsarkitekten Jean-Louis Dessalles från trafikkontoret, som är områdesansvarig för park- och stadsmiljön i Skärholmen, ligger bakom upprustningen (Cloarec 2012, s. 5).

Östra fasaden, kvarter Måsholmen.

Västra fasaden, Skärholmens kyrka.

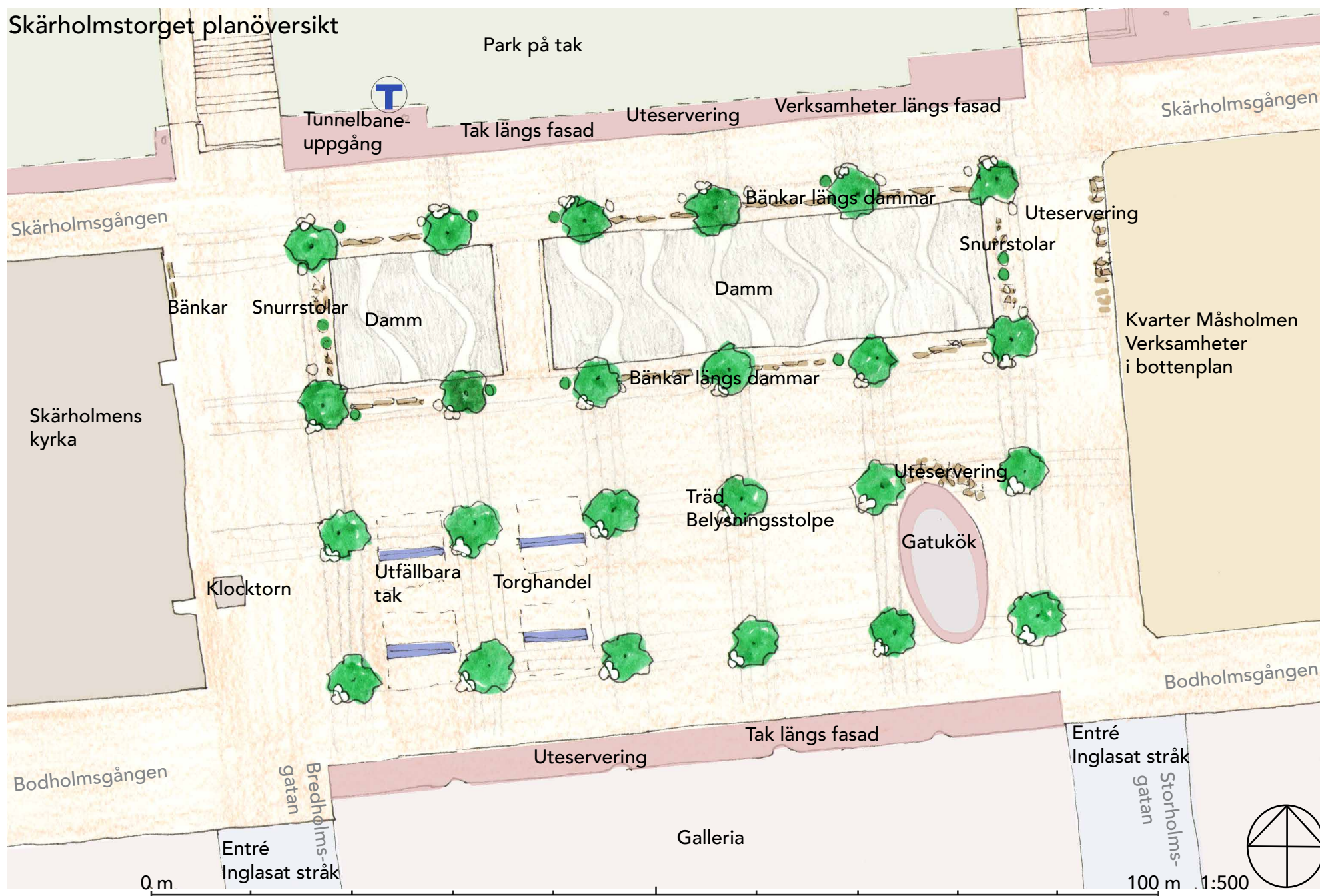

Södra fasaden som utgörs av gallerian syns längst bak i bild. I förgrunden en damm med vågmönster i botten.

Norra fasaden med olika verksamheter och ett utskjutande tak. Framför syns en trädrad och en damm med sittplatser runt.

Skärholmstorget planöversikt

4.5.Senare utveckling och framtidsplaner kring Skärholmstorget

I den regionala utvecklingsplanen för Stockholms län (RUFS) från 2001 har man slagit fast att Storstockholm ska utvecklas till en flerkärnig stad och därmed bryta det tidigare mönstret med ett centrum och en växande periferi av förorter (Wirtén 2010, s. 160). Planen är att utveckla åtta regionala kärnor där Skärholmen/Kungens kurva är en sådan kärna (Wirtén 2010, s. 160). I och med Stockholms expansion och innerstadens små möjligheter till utbyggnad ska Stockholm växa utifrån och in likt många andra europeiska städer (Wirtén 2010, ss. 160-161).

Många av Stockholmsförorterna som byggdes under miljonprogrammet är idag föremål för ombyggnation och upprustning. Skärholmen är en av dessa förorter och Stockholms hem har under 00-talet gjort flera stora upprustningar av utemiljön i Skärholmen (Näslund 2012, s. 24). I samband med det har trivselen och tryggheten ökat och omflyttningen minskat i området (Näslund 2012, s. 24). Den byggda strukturen i Skärholmen har till viss del också förändrats under 00-talet, fler bostadshus har byggts och Bredholmsgatan liksom delar av Måsholmstorget har glasats in och blivit en del av gallerian (Näslund 2012, s. 26). Vid årsskiftet 2005-2006 privatiserades centrumanläggningen och såldes till Centrum Kompaniet i Stockholm AB och därmed genomfördes stora ombyggnationer, förutom inglasningen blev delar av parkeringshuset butiksyta och antalet butiker ökade från 130 till 200 stycken (Stockholms stad markkontoret 2006). 2007 köpte det brittiska storbolaget Boulton hela centrumanläggningen och gallerian döptes till SKHLM (Wirtén 2010, s. 22).

Kontrasten är stor mellan gallerian och övriga butiker kring torget. Wirtén (2010, s. 31) beskriver gallerian som *"en egen värld nedsänkt i stadsdelen"*. Han pekar på det standardiserade utbudet av affärer i gallerian som återfinns i shoppingområden i alla städer, medan de övriga butikerna har helt andra villkor och kommunikationer med andra länder (Wirtén 2010, ss. 31-32).

Gallerian i Skärholmen utgör idag tillsammans med köpcentret i Kungens kurva på andra sidan motorvägen ett av Stockholms största butiksdistrikt

(Wirtén 2010, s. 17). E4:an söder om innerstaden har blivit ett shoppingstråk där nya butiker byggs i ett högt tempo in mot stadskärnan (Wirtén 2010, s. 17). De båda shoppingcentrumen är dock inte planerade ihop. Trots att Kungens kurva och gallerian ligger väldigt nära varandra vänder de varandra ryggen och det är svårt att hitta den korta gångvägen mellan dem och med bil får man ta en lång omväg för att röra sig där emellan (Wirtén 2010, s. 22).

4.4.3.Befolkning

I stadsdelsnämnden Skärholmen som innefattar stadsdelarna Skärholmen, Vårberg, Sättra och Bredäng bodde 2013 ca 35 400 människor (Stockholms stad 2014). Befolkningen har ökat de senaste åren både på grund av inflyttning och att det föds många barn i området, 2013 ökade befolkningen med 554 människor och 2012 med 430 människor (Stockholms stad 2014). Det bor alltså många barn i Skärholmen. Åldersgruppen under 20 år var 2013 större än i övriga Stockholm medan åldersgruppen mellan 20 och 40 var mindre (Stockholms stad 2014). Skärholmen utmärks också av en mångkulturell befolkning. 67,8% av människorna som bodde i Skärholmen 2013 var födda i ett annat land eller hade två utrikesfödda föräldrar vilket var mer än dubbelt så många som i Stockholm totalt där andelen var 30,7% (Stockholms stad 2014). Skärholmens befolkning är fattigare jämfört med hela Stockholm, 2012 var medelinkomsten mer än 100 000 kronor lägre (214 600 kronor i Skärholmen mot 323 500 kronor i Stockholm) och den öppna arbetslösheten var högre (Stockholms stad 2014). 2003 till 2006 ökade skillnaden i årsmedelinkomst med 29 000 kronor mellan Skärholmen och innerstaden trots rådande högkonjunktur (Wirtén 2010, s. 313). Wirtén (2010, s. 313) beskriver det som en *"geografisk överföring från förort till innerstad, och en social från fattiga till rika, med 600 kronor varje månad"*. Utbildningsnivån är också lägre i Skärholmen, 2013 hade 35,4% eftergymnasial utbildning i åldrarna 25-64 år medan det i hela Stockholm var 56,4% som studerat vidare efter gymnasiet (Stockholms stad 2014). Det är också en betydande skillnad i hälsa mellan stadsdelarna i Stockholm. Ohälsotalen bland befolkningen i Skärholmen är dubbelt så

höga som de i innerstaden (Wirtén 2010, s. 317).

Denna statistik visar på att Stockholm är en stad med stora skillnader beroende på vilken stadsdel man bor i. Wirtén (2010, ss. 319-320) menar att det är viktigt att tillskriva en stads olika stadsdelar samma värde. När innerstaden tillmäts större värde innebär det också att de som bor där får ett större värde än andra vilket leder till en mer uppdelad stad (Wirtén 2010, s. 320). Han framhåller att innerstaden i Stockholm är väldigt homogen och likriktad, vilket sällan tas upp då de rika stadsdelarna sällan ses som ett problem i en ojämlik och segregerad stad (Wirtén 2010, s. 320). Wirtén (2010, s. 299) menar att stadskärnans status inte bara handlar om språk eller diskurser utan också om en politisk och ekonomisk makt över resurser och hur de fördelas.

5. Skärholmstorget som aktiv plats

Denna del är en aktivitetsanalys av Skärholmstorget, först hur planeringen och sedan hur designen av torget påverkar aktiviteten.

5.1. Planera för aktivitet

I följande underrubriker analyseras hur planeringen av Skärholmstorget leder till att människor kommer till torget och därmed ger aktivitet till platsen.

5.1.1. Att samla aktivitet och flytande övergångar

- Vilka verksamheter finns samlade på Skärholmstorget? Vilka olika typer av verksamheter finns representerade?
- Hur är verksamheterna inomhus kopplade till utomhusmiljön på torget? Vilka flytande övergångar mellan inne och ute finns? Ligger alla verksamheter i bottenplan?

En tunnelbaneuppgång ligger i direkt anslutning till Skärholmstorget vilket ger torget en betydande och central plats i stadsdelen. Tunnelbanan för med sig att nästan alla som rör sig till och från tunnelbanenätet i Skärholmen passerar torget vilket leder till ett stort antal besökare. Den andra tunnelbaneuppgången ligger strax öster om Skärholmstorget mot Skärholmsplan, varifrån bussarna utgår. Busstrafiken på Skärholmsplan bidrar till ännu fler kollektivtrafikresenärer i området.

På Skärholmstorget är handel kanske den mest påfallande aktiviteten. Gallerian erbjuder många stora kedjors utbud, den rymmer 200 butiker (Stockholms stad markkontoret 2006) men bara två butiker (och en bar) har egen ingång från torget. Längs norra och östra sidan samt på torget finns mindre affärsverksamheter som säljer grönsaker, frukt, mat, kläder, smycken, godis med mera.

Kring torget finns även service i form av frisörer, en optiker och en

spelhall. Kiosken "Gott-token" tillhandahåller även "Western union money transfer" vilket innebär en service för överföring av pengar till konton i andra länder.

På torget finns möjligheten att slå sig ner för en bit mat på någon av uteserveringarna. Uteserveringarnas sittplatser fungerar som en koppling mellan inomhusmiljön och utomhusmiljön. Uteserveringarna och affärerna som flyttar ut en del av sina varor (*Taxi Fashion* längs norra fasaden och *Blomstercity* längs södra fasaden) bidrar till flytande övergångar mellan inne och ute. Torghandeln har i stort sett hela sin verksamhet utomhus och därmed blir gränsen mellan verksamheten och torgets allmänna utrymme ännu mer upplöst.

Uteserveringarna och affärerna som flyttar ut en del av sina varor bidrar till mjukare gränser mellan inne och ute. (Norra fasaden.)

Spelhallen "Bingo" som ligger längs norra fasaden ger däremot ett stängt intryck med frostade fönsterrutor så det inte går att se vad som händer i lokalen och inget utom skylten med texten *Bingo* ovanför dörren som visar vad som försiggår där inne.

Västra sidan av torget utgörs av Skärholmens kyrka som bidrar till aktivitet utan kommersiellt syfte. Kyrkan anordnar öppen förskola,

musikframträdanden, soppluncher med mera (enligt affischering på kyrkan 2014-10-09). Biblioteket i gallerian är en annan icke kommersiell verksamhet kring torget.

Förutom i gallerian ligger alla verksamheter i bottenplan vilket gör dem mer tillgängliga.

Här är några av alla målpunkter som finns kring Skärholmstorget. Det finns både stora affärskedjor och mindre verksamheter.

5.1.2. Aktivitet alla tider på dygnet

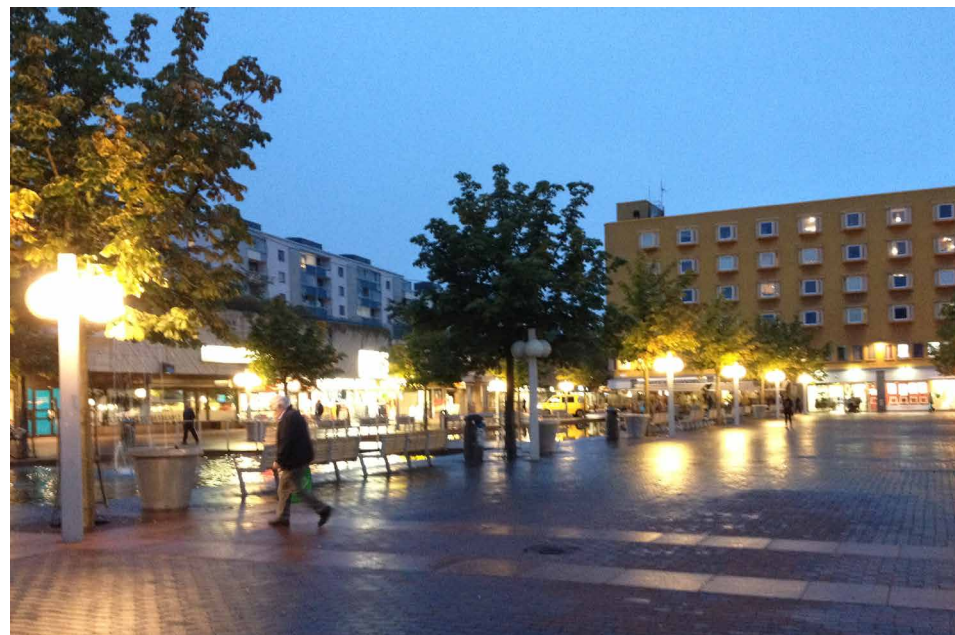
- Vad händer på Skärholmstorget under kvällar och nätter?
- Hur är uppsikten över torget från omgivande byggnader?
- Hur är Skärholmstorget upplyst när det är mörkt ute?

Tunnelbanan för människor till torget större delen av dygnet.

Bland verksamheterna är det baren i gallerian och baren vid tunnelbaneuppgången som är öppen på nätterna. De flesta affärer stänger någon gång mellan klockan 18 och 20. Apoteket (vardagar), Kebab- och pizzahuset samt Torggrillen har dock öppet till klockan 21.

Den enda byggnaden i direkt anslutning till torget som rymmer lägenheter är kvarter Måsholmen längs östra sidan. På tredje våningen till sjätte våningen finns de boende i huset (Wikipedia 2013). De boende där kan ha uppsikt över torget inifrån alla tider på dygnet men avståndet gör möjligheten att se vad som händer på torget marginell.

Belysningsstolpar, ljuset från verksamheter längs fasaderna och vintertid ljusslingor i träden lyser upp torget. Kyrkans fasad med få fönster och en verksamhet som stänger senast klockan 18 blir dock väldigt mörk. Ljuset från verksamheterna längs övrig fasader är starkast under tiden verksamheterna är öppna men där finns även ett visst ljus nattetid.

Skymning på Skärholmstorget. Belysningsstolparna och ljuset från verksamheterna längs fasaderna lyser upp torget.

5.1.3. Privatiseringens effekter

- Vilka offentliga ytor har blivit privatiserade vid Skärholmstorget?

Gångstråken inom centrumanläggningen har privatiserats, glasats in och därmed blivit en del av gallerian SKHLM.

Bredholmsgatan går söderut från Skärholmstorget mot Måsholmstorget går igenom gallerian SKHLM. Entrén till gallerian leder till Bredholmsgatan som tidigare var ett öppet stråk.

5.1.4. Bilfritt

- Hur är trafiken planerad på och kring Skärholmstorget med gång- och biltrafik?

Skärholmstorget är trafikseparerat och planerat utan biltrafik till förmån för gående. Utanför Skärholmstorget domineras dock området av stora motorvägar och gallerian rymmer ett gigantiskt parkeringshus.

Skärholmstorget är fritt från biltrafik vilket skapar en tryggare och behagligare plats för gående.

5.1.5. Sammanfattning planering för aktivitet

Planen visar verksamheter och service som fanns på Skärholmstorget vid platsbesök den 9/10 2014.

Norra sidan av torget utmärker sig med många små verksamheter som ligger tätt. Där finns också tunnelbaneuppgången som drar många människor till torget. Gallerian i söder har färre entréer mot torget men rymmer många stora affärskedjor. Kyrkan i väster och biblioteket i gallerian bidrar med icke kommersiell verksamhet. Kafé, barer och gatukök med uteserveringar ger en koppling mellan inomhusmiljön och utomhusmiljön liksom affärerna som flyttar ut en del av sina varor vilket ger förutsättningar för liv på torget. Torghandeln som har hela sin verksamhet ute på torget bidrar till mycket aktivitet. I gallerian ligger vissa verksamheter som exempelvis biblioteket en våning upp vilket gör verksamheten mer svårtillgänglig. Mångfalden av verksamheter och service som finns på och kring Skärholmstorget ger många olika slags målpunkter och samlar människorna på platsen.

Torget lysas upp av belysningsstolpar som står regelbundet utplacerade över torget. Vintertid kompletteras stolparna av ljusslingor i träden intill. Ljus från fasaderna hjälper också till att lysa upp Skärholmstorget men den västra fasaden som tillhör kyrkan har få och små fönster och blir därför mörk.

Uppsikten från boende i omgivningen är marginell och bidrar därmed inte speciellt mycket till att göra Skärholmstorget till en tryggare plats under kvällar och nätter. Byggnaden i öster är den enda som rymmer lägenheter men inte förrän på tredje våningen.

Inglasningen av entréerna från gallerian har gjort Skärholmstorget mer svåråtkomligt då passagera stängs på kvällen och stråken visuellt blivit en del av gallerian snarare än en del av torget. Detta leder till sämre förutsättningar för aktivitet på torget.

Torget är fritt från biltrafik vilket skapar en mer trivsamt och säker miljö som leder till att fler vistas på torget.

Verksamheter och service

- Icke kommersiell verksamhet
- Kommersiell verksamhet
- Tom lokal
- Uteservering
- Tunnelbaneuppgång Skärholmen

Entréer till torget

- Från utomhusstråk
- Från inbyggt stråk / T-bana

Belysning

- Belysningsstolpe och ljusslinga i träd
- Ljus från verksamhet

(verksamheter 9/10 -14)

(verksamheter 9/10 -14)

5.2.Designa för aktivitet

I följande del analyseras hur designen av Skärholmstorget ger förutsättningar för aktivitet. Det vill säga hur designen bidrar till att göra Skärholmstorget till en attraktiv plats att vistas på.

Gehl (2011, s. 129) framhåller hur designen är avgörande för hur den sociala aktiviteten utvecklas. Liksom i analysen av planeringen av torget används punktlistan med frågor. I denna del angrips dock platsen på ett annat sätt då jag tecknade olika delar av torget som en del av analysen. Till varje teckning finns en text som beskriver vad som påverkar hur människor rör sig och uppehåller sig på platsen.

Först kommer analysen där jag utgick från teckningarna som får en mer fri struktur än tidigare del (*Planera för aktivitet*). Den följs därefter av en mer strukturerad del där jag i korthet svarar på analyspunkterna för designdelen liksom strukturen i *Planera för aktivitet*. Den avslutande sammanfattningen och analysplanen av designen hjälper till att ge en mer samlad bild av designanalysen.

5.2.1.Teckningar

Här inleder en översikt med de olika teckningarna utplacerade på sin plats i planen över Skärholmstorget markerade med en bokstav. Därefter följer helsidor med teckningarna med tillhörande text där jag analyserar hur designen ger förutsättningar för aktivitet.

- A Översiktsbild från sydvästra hörnet
- B Västra fasaden, soffor längs kyrkans fasad
- C Norra fasaden, tunnelbaneuppgången
- D Norra fasaden, avsats med staket
- E Norra fasaden, avsats som bänk utanför grill
- F Östra fasaden, uteservering utanför kafé
- G Södra fasaden, ena ingången till gallerian
- H Södra fasaden, skyltfönster och avsats i sitthöjd
- I Översiktsbild vid dammarna
- J Detaljbild av trädkrona och belysningsstolpe
- K Torghandel

Översikt teckningar

A: Översiktsbild från sydvästra hörnet

Förmiddag februari 2014. Översiktsbild av Skärholmstorget från sydvästra hörnet, närmare bestämt från Skärholmens bibliotek på andra våningen i gallerian. Människorna rör sig mellan tunnelbanan, torghandeln, gallerian och de andra verksamheterna. Många besöker torget trots vinterkylan. Kyrkan med dess klocktorn syns i förgrunden. Det gula huset från 70-talet avgränsar torget i öster. Norr om torget ligger en höjd där flerfamiljshus letar sig upp på terasserna.

Längst fram i bild finns ytan där Bodholmsgången leder fram till torget samt ytan framför entrén till gallerian (det vill säga Bredholmsgatan som leder in i gallerian). I området mellan södra fasaden och närmsta rad med träd finns inte heller mycket att uppehålla sig vid utanför fasaden. Området blir en passage där människor rör sig längs fasaden mot olika målpunkter snarare än en plats för uppehälle.

Tak till torghandeln finns längre bak i bilden. De delar av den öppna ytan och där finns stöd att uppehålla sig vid och kanter att röra sig kring. Utöver torghandeln finns träd, belysningsstolpar, reklamskyltar, sopkärl med mera vilka också delar in den öppna ytan och skapar skydd och stöd. Dessa olika element tar ner skalan på torget och är viktiga för att skapa goda förhållanden för uppehälle. De hjälper också till att skapa bättre klimatförhållanden genom att fånga vinden, ge skydd för regn eller ge skugga under varma dagar.

Att teckna ovanifrån som jag gjorde här ger en översikt över platsen men de höga byggnaderna kring torget framhävs. Klocktornet, det gula huset och bostadshusen hamnar i fokus, ovanför människorna. De stora huskropparna blir färgfält som bygger upp bilden och marken en komponent som blir mer brokig med människor och olika element som bryter av ytan. Den mindre skalan kring torghandeln blir tydlig i tecknandet där människorna smälter in i miljön medan människorna som rör sig längre fram i bild blir tydliga kontraster till den öppna ytan och uppfattas som mer exponerade.

A

B: Västra fasaden, soffor längs kyrkans fasad

Eftermiddag oktober 2014. Skärholmens kyrka med sin bruna tegelfasad avgränsar torget mot väster. Bilden visar norra delen av fasaden där två soffor finns utplacerade och i förgrunden av bilden syns delar av entrén till kyrkan. Sittplatserna är riktade mot öster och erbjuder därmed morgonsol men på eftermiddagar och kvällar är platserna skuggade.

Den mörka entrén och fasaden ger inte så mycket att titta på om man går längs byggnaden. Byggnaden är dock låg, bara en våning mot torget och bidrar på så sätt till en liten skala.

Sofforna längs kyrkan har fasaden som skydd i ryggen och utsikt över torget vilket är goda kvaliteter. När jag tecknade bilden kändes kvinnan som sitter ensam på soffan ändå exponerad. Det finns inget som markerar platsen hon sitter på. Fler detaljer och något som definierar platsen hade förbättrat sittplatserna, där sofforna är placerade finns inget mer än en tom tegelfasad. Gränsen mellan byggnaden och torget hade kunnat bli mjukare med en plantering mot fasaden som ramade in sittplatserna och gjort dem mindre exponerade. Den enkla entrén hade också med fördel kunnat markerats tydligare med planteringar och/eller sittplatser, dels för att tydliggöra för besökarna var de ska gå in i kyrkan och dels hade fler detaljer som letar sig ut på torget gett uppehållspunkter och en mjukare gräns mellan inne och ute. Kyrkans icke kommersiella verksamhet som är öppen för alla gör att området utanför kyrkan hade passat för allmänna sittplatser längs en fasad vilket dessa enstaka bänkar är de enda exemplen på.

B

C: Norra fasaden, tunnelbaneuppgången

Kväll september 2014. Tunnelbaneuppgången är en viktig målpunkt som drar många människor till Skärholmstorget. Många som kommer till Skärholmen anländer denna väg ut på torget. Uppgången ligger längs norra fasaden där lokalerna ligger inbyggda som ett souterrängplan i höjden norr om torget. Området kring uppgången är ofta livligt med människor i rörelse som bilden visar. Längre bak i bilden finns en matvarubutik. Både butiken och tunnelbanan kan ses som målpunkter för nödvändig aktivitet och det stora antalet människor som rör sig här är en följd av planeringen av torget.

De som vistas längs norra fasaden har god uppsikt över vad som händer på torget. Längs norra fasaden skjuter ett tak ut och skyddar gående mot regn och snö och kan också vara ett skydd mot solen när den står som högst. Taket ger en mer intim känsla längs norra sidan och rumsligheten blir mindre. Fasaden har många detaljer med pelare, entréer och skyltfönster som tillsammans med taket ger ett skyddat läge och en mindre skala. I bilden blir taket och människorna som rör sig i området det framträdande. Rummet får en relativt liten skala och ett livligt intryck.

Taket skyddar platsen men döljer också entréerna och kan göra att området under känns mörkt när solen står högt och belysningen från verksamheterna inte syns. Detta förstärks av takets tunga karaktär med betong som håller upp marken våningen ovanför.

På taket är en park anlagd till bostadsområdet som letar sig upp på höjden. Växtligheten hänger ut över kanten. På torget är parken och dess besökare dock inget som tar min uppmärksamhet utan den ligger till största delen dold bakom kanten. Det blir tydligt i bilden hur det som ligger i ett annat våningsplan blir mycket svårare att uppfatta och att kopplingen till markplan blir svag.

Bilden visar tunnelbaneuppgången när det skymmer. Ljuset från uppgången och verksamheterna intill hjälper till att belysa området vilket teckningen visar.

C

D: Norra fasaden, avsats med staket

Eftermiddag oktober 2014. Längs norra fasaden finns en avsats i sitthöjd som kan fungera som sekundär sittplats. På vissa ställen har det satts upp järnstaket på avsatsen så det inte går att sitta på den så som bilden visar. Staketet blir dock en detalj som kan få andra användningsområden. Det kan fungera som ett element att luta sig mot och uppehålla sig vid, i ett skyddat läge och med bra uppsikt över torget. Det har också använts till att låsa fast sin cykel vid som bilden visar.

Den mindre skalan i området känns gästvänligt att uppehålla sig i. Frånvaron av allmänna sittplatser längs norra fasaden gör det dock problematiskt sätta upp ett staket som förhindrar människor att sätta sig ner i området. Som bilden visar väljer människor ändå att dröja sig kvar längs fasaden men hade det gått att sätta sig ner hade troligen fler uppehållit sig på platsen och stannat längre. Sittplatser hade alltså bidragit till mer valbar och social aktivitet.

Avsatsen och staketet skapar en oregelbundenhet i fasaden. Elementen hjälper till att ge en skala anpassad efter människan och miljön ser naturlig ut att vistas i för personerna jag tecknat.

Lokalen bakom skyltfönstren stod vid mitt besökstillfälle tom.

D

E: Norra fasaden, avsats som bänk utanför grill

Eftermiddag november 2014. I mitten av norra fasaden finns gatuköket, Kebab- Grill & Pizzahuset. Avsatsen i sten utanför grillen har försetts med en träyta så det blir mer behagligt att slå sig ner. Avsatsen som jag tidigare beskrivit som en sekundär sittplats skulle här kunna ses som en primär sittplats, där det uppenbart är tänkt att man ska sätta sig. Under den varmare årstiden har grillen en uteservering med bord och stolar. Sittplatserna blir då bara för de betalande gästerna men som bilden visar så används sittplatserna längs fasaden av allmänheten när uteserveringen är borta. Det saknas andra allmänna sittplatser längs fasaden vilka troligen varit populära. Läget har många kvaliteter som en liten skala, söderläge och sol beroende på hur låg den är, skydd under taket och mot fasaden och utsikt över vad som händer på torget.

De många butikerna längs norra fasaden ger upphov till nödvändig aktivitet och för människor till dessa målpunkter. Sittplatser som de bilden visar ger möjlighet att dröja sig kvar i området och skapar förutsättningar att komma i kontakt med andra människor och bidrar därmed till valbar och social aktivitet.

Sittplatserna (och uteserveringen när den är ute) bildar en koppling mellan verksamheten inne och utomhusmiljön liksom klädbutiken intill som tagit ut varor utanför butiken. Detta skapar en mer livfull utomhusmiljö.

När jag tecknade blev alla detaljer tydliga. Jag visste inte vad jag skulle fokusera på. Olika skyltar, fönster, varor, och lampor ger en brokig miljö. Människorna och deras aktivitet blir det mest väsentliga och mitt intresse hamnade främst där.

E

F: Östra fasaden, uteservering utanför kafé

Eftermiddag april 2014. I öster avgränsas torget av ett sex våningar högt hus, kvarter Måsholmen. Längs fasaden (i nordöstra delen av torget) ligger ett kafé, bilden visar utsikten från kaféets uteservering. Uteserveringen är så klart bara för kaféets gäster men erbjuder fina sittplatser. Fasaden ligger mot väster och kvällssolen och även solen från söder når hit och fasaden ger ett skyddat läge. Om det regnar eller blir för soligt finns markiser att rulla ut. Då skapas också en mer intim rumslighet, vilket kan vara bra då byggnaden i öster är den högsta på torget.

Serveringen är en favoritplats på torget och har flera gånger lett till att jag dröjt mig kvar på platsen. Att dricka en kopp kaffe i eftermiddagssolen kan ses som en valbar aktivitet som lockat mig att stanna kvar längre på torget. Läget vid östra fasaden är kanske det bästa på torget och här hade fler sittplatser med fördel kunnat placeras då inga av dem är allmänna. Ur ett aktivitetsperspektiv hade det varit bra om det hände mer längs fasaden, något som gjorde fasaden mer oregelbunden och skapade definierade platser att stå och sitta vid. Söder om serveringen finns bara ett par entréer längs fasaden. En verksamhet öppen för alla som kunde mjuka upp gränsen mellan ute och inne med hjälp av sittplatser i det soliga läget hade kunnat höja kvaliteten på miljön vid östra fasaden avsevärt. Tittar man på perspektivbilden från 1964 (s. 25) kan man se att Martinsson redan vid formgivningen av torget såg området framför östra fasaden som ett område att uppehålla sig vid med sittplatser och utsikt över torget.

På uteserveringen är stolarna placerade mot varandra vilket underlättar social kontakt och skapar intimitet. (De allmänna sittplatserna består till största delen av bänkar på rad.) Längre bak i bilden finns även snurrstolarna längs kortsidan av dammarna avbildade, där det går att vrida stolarna mot varandra vilket främjar kommunikation. Snurrstolarna har dock inget skydd i ryggen utan befinner sig i en jämförelsevis öppen och exponerad yta.

Serveringen har utsikt över torgets norra del. Dammarna är tömda på vatten och barn leker på ytan. Gränsen till dammområdet blir en zon med element som snurrstolar, träd och liknande att uppehålla sig vid. Några stannar till och pratar vid dammarna och trädet skapar känslan av ett tak trots sin nakna krona.

Den låga solen en av årets första vårdagar ger ett varmt sken och läget mot väster blev tydligt i tecknandet. Ett rosa ljus och långa skuggor. Här har jag kommit närmare människorna på torget jämfört med övriga teckningar. Uteserveringen samlar människor på ett naturligt sätt och gynnar därmed den sociala kontakten. Trädkronan blev också framträdande och skapar en rumslighet i bilden.

F

G: Södra fasaden, ena ingången till gallerian

Förmiddag november 2014. Bilden visar sydöstra hörnet av Skärholmstorget. Gatan Bodholmsgången leder vidare längs gallerians fasad och utgör torgets avgränsning mot söder. Gångvägar genom centrumanläggningen glasades in 1984 och den här entrén till gallerian SKHLM leder till Storholmsgatan som tidigare var ett öppet stråk. Inglasningen har gjort vägen till Skärholmstorget mindre tydlig (och då gallerian är stängd, stängs även stråket). Hade stråket varit öppet hade siktlinjen underlättat orienteringen i området. Inglasningen resulterar också i en väldigt lång fasad. Anläggningens långa fasad och fasadens brist på detaljer (i främst denna del av Bodholmsgången) ger en stor skala som kan göra det mindre inbjudande att gå eller uppehålla sig längs byggnaden. Efter entrén följer en lång sträcka utan varken entréer eller uppehållspunkter. Denna sträcka utgör en väg till torget. Vägens stora skala som leder till torgets stora öppna yta kan ses som problematisk då det blir mer spännande att gå en promenad som skiftar mellan öppet och slutet. Om man kommer gående längs Bodholmsgången händer ändå något nytt när man kommer fram till Skärholmstorget, en ny delsträcka av promenaden med nya utblickar och möjlighet att byta riktning. Byggnadens tre våningar känns inte kopplade till markplan. Glasfasaden

speglar omgivningen så det syns inte vad som händer i byggnaden. Gallerians relativt höga byggnad mot söder leder till att ytan framför, det vill säga den södra delen av torget, blir väldigt skuggig. Detta kan också bidra till att den södra delen känns mindre trivsamt att uppehålla sig i. Den stora skalan med de enkla fasaderna, de relativt höga byggnaderna och få entréerna längs den långa fasaden präglar denna del av torget som alltså inte har många kvaliteter i sin utformning för att skapa aktivitet. Gallerians många affärsverksamheter blir målpunkter för nödvändig aktivitet men denna torftiga miljö utanför byggnaden bjuder inte in till valbar aktivitet att ta form. I tecknandet blev den stora skalan och långa fasaden påtaglig då perspektivlinjerna blev det som byggde upp bilden. Människorna blev små i botten på teckningen.

G

H: Södra fasaden, skyltfönster och avsats i sitthöjd

Förmiddag oktober 2014. Bilden visar södra fasadens mellersta del mellan huvudentréerna till gallerian. Här ligger Åhléns som har en egen ingång till butiken direkt från torget.

Jämfört med norra fasaden känns den södra mycket mer storskalig. Taket längs fasaden sitter högre upp än det längs norra fasaden och skapar därmed en större rumslighet. Här finns betydligt färre entréer och därmed färre avbrott och nya detaljer att se. Skyltfönstren blir större och enklare i utformningen. Området i söder är dessutom alltid i skugga.

Byggnaden mellan de inglasade entréerna har en del detaljer som skapar en viss oregelbundenhet i fasaden som jag uppmärksammade i och med teckningen. De halva pelarformationerna som sticker ut från fasaden skapar små hörn, skyddade lägen att stå vid. Ett tak skjuter ut en bit upp och skyddar området närmast fasaden mot regn och snö (marken visar en gräns för torr och blöt mark). Längs skyltfönstren finns en avsats i sitthöjd som kan fungera som sekundär sittplats. Den som slår sig ner har en god uppsikt över torget och de som går förbi och är skyddad från regn. Sittplatsen har ett visst skydd i ryggen men eftersom det utgörs av en glastruta man kan se igenom och den som sitter där har inte uppsikt över vad som sker bakom. Går man längs fasaden har man också tak för regnet, skydd av fasaden åt ena sidan och uppsikt över vad som händer på torget. I jämförelse med föregående bild (G) ger de små oregelbundenheterna i fasaden bättre förhållanden att uppehålla sig och röra sig vid även om de kunde ha varit fler och kopplingen mellan verksamheten inne i byggnaden och miljön på torget starkare. Exempelvis saknar södra fasaden riktiga bänkar eller liknande att sätta sig på för den som vill slå sig ner längs sträckan.

I kontrast till den enkla beständiga miljön i en brungrå ton kontrasterade reaskyltningen i knallrosa och rött då en kvinna som klätt sig i samma utstickande färger går förbi. Färgkomposititionen, vilken uppstod av en slump, fick mig att fastna för motivet. De rödrosa elementen i bilden sticker ut medan miljön i övrigt upplevs enkel och enhetlig. Utöver att jag ville visa en bild längs den södra fasaden gav denna tillfällighet mig ett intresse för motivet. På samma sätt kan slumpartade element haft betydelse i valet av motiv till de andra teckningarna i arbetet men här blev det extra tydligt då kompositionen som fångade mitt intresse bara varade några sekunder. Tillfälliga element som en skyltning och framför allt besökare är med och formar upplevelsen av platser.

I: Översiktsbild vid dammarna

Eftermiddag augusti 2014. I Skärholmstorgets norra och soligaste del finns två dammar med fontäner. Botten på dammarna är dekorerade med ett vågmönster i svart och vitt. Mellan dammarna går ett gångstråk. Runt dammarna finns de flesta allmänna sittplatserna på torget, längs långsidorna står soffor i rader och längs kortsidorna finns snurrstolar. Träden på torget följer långsidorna och blomsterurnor står utplacerade mellan sittplatserna. Planteringarna, träden och dammarna ger besökarna på torget dekorativa element och detaljer att betrakta. Denna del av torget är menad att uppehålla sig i och blir väldigt viktig då det är här vem som helst är välkommen att befinna sig och man kan uppehålla sig här utan att konsumera.

Sittplatserna längs dammarna på Skärholmstorget ger utsikt över delar av torget men framför allt över vattenytan och har inget direkt skydd bakom ryggen. Detta är inte idealiskt enligt Gehls teorier men man kan också se det som att de är placerade i gränzonen mellan ytan för uppehålle med dammarna och den övriga torgytan. Kanske hade dubbelsidiga soffor passat bättre där du kunde välja om du ville ha utsikt över dammarna eller vad som händer på övriga torget samtidigt som du får ett visst skydd bakom ryggen. Speciellt norr om dammområdet går ett väldigt livligt stråk bakom ryggen på sittplatserna då tunnelbaneuppgången finns där. Det är inte idealiskt att i stort sett alla allmänna sittplatser vänder ryggen till folklivet på torget även om vattenkontakten vid dammarna också är en kvalitet.

Sofforna är placerade två och två mellan träden och gatlyktorna och på sittplatserna längst ut bildas mer väldefinierade sittplatser då träden och gatlysena bildar en form av mindre rumslighet. Blomsterurnor och papperskorgar mellan sofforna ger fler detaljer i området. Träden skuggar även en del av sittplatserna och erbjuder därmed ett val av sittplatser

med eller utan sol vilket kan vara av vikt varma dagar. Man kan också välja mellan att sätta sig på södra eller norra sidan av dammarna och därmed välja om man vill ha solen mot sig eller i ryggen. Soffornas placering i rader ger inte de bästa förutsättningarna för social kontakt men snurrstolarna går att vrida mot varandra.

Elementen kring dammarna kan också fungera som stöd att stå vid om man bara vill stanna till i området.

När vattendammarna är tömda på vatten bildar de den enda nivåskillnaden på torget. Som Gehls teori säger tenderar människor att gå runt dem även när de är tomma på vatten istället för att gå över ytorna, då man behöver röra sig vertikalt om man genar och kliva ner ett steg och sedan upp. Dammarna fungerar också som lekyta för barn på torget. När de är fyllda med vatten brukar barnen hoppa i eller bara plaska i vattnet och när de är tömda bildar de stora öppna ytor att springa eller åka sparkcykel på. Ett exempel på hur detaljer ger fler användningar som de inte var tänkta till från början.

När jag gjorde bilden blev människorna framträdande, både de som satt vid dammarna och de som passerade. Människorna skapar livet i miljön och i teckningen. Det soliga läget och sittplatserna blir väldigt betydande för att gynna liv på torget. Något annat som slog mig i tecknandet var trädradernas betydelse för skalan och intimiteten på platsen som hade upplevts mycket mer storskalig och kal utan dem.

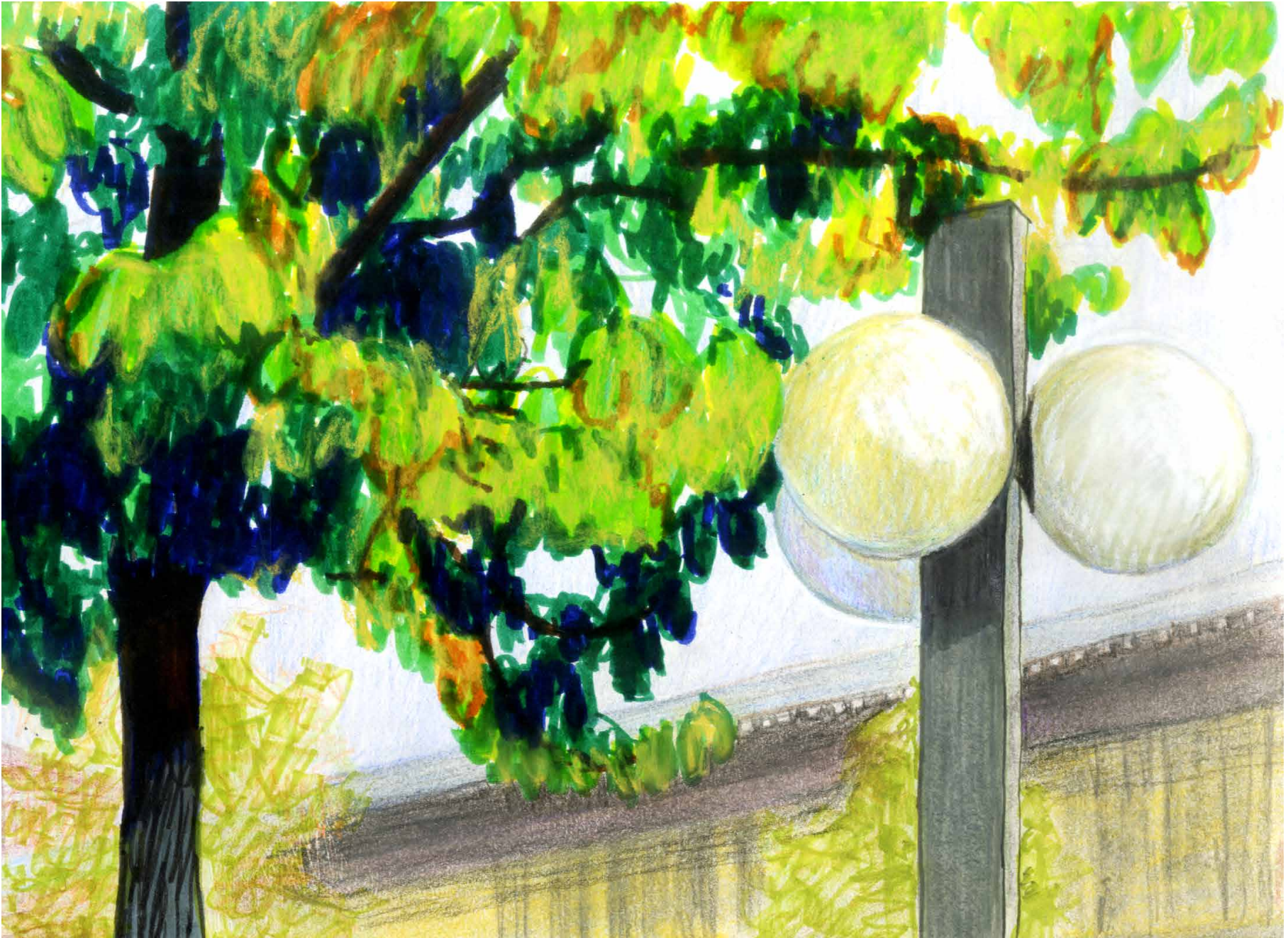
J: Detaljbild av trädkrona och belysningsstolpe

Eftermiddag oktober 2014. Över Skärholmstorgets yta står kastanjer utplacerade med jämna avstånd på ca 14 meter och vid varje träd står en belysningsstolpe med tre runda glaskulor i toppen. Totalt finns 24 träd och belysningsstolpar på torget. Träden och stolparna finns närvarande var du än befinner dig på torget och blir ett signum för platsen. Träden står för torgets mest betydande växtlighet och ger Skärholmstorget flera kvaliteter. Den jämna spridningen av träden har fördelen att var du än befinner dig på torget är det inte så långt till närmsta träd däremot är behovet av träd som skugggivare större i den norra delen av torget där jag tror fler träd i anslutning till sittplatserna kring dammarna hade uppskattats.

Trädkronorna visar årstidsskiftningarna med grönska, höstfärger eller kala kronor. Växtlighet hjälper till att fänga vind och träden hjälper troligtvis till att skapa mer lä på Skärholmstorget. Den varma årstiden ger de skugga under kronan och den kalla, mörka årstiden släpper kronan igenom solljuset. Skuggan träden ger till de solexponerade sittplatserna vid dammarna är extra viktig. De flesta sittplatserna finns där och alla skulle finna sig i ett soligt läge om inte träden stod intill. Jag skulle gissa att träden vid dammarna är de som utnyttjas mest som skydd och stöd då de är de enda med soffor eller andra möbler intill.

Träden och belysningsstolparna kan fungera som element att uppehålla sig vid. Vill man ställa sig någonstans ute på torget kan ett träd eller en stolpe fungera som skydd i ryggen och något som markerar platsen.

Utplaceringen av träden ger också en struktur på torget och en indelning av torgets stora öppna yta. De skapar en rumslighet om än inga direkta väggar och tar ner skalan på torget. Kronorna bildar tak och under dem skapas en mer intim känsla. Kronans utbredning som går in i glaskulorna på belysningsstolpen strax ovanför huvudhöjd tog jag fasta på i tecknandet. Liksom det relativt täta avståndet mellan trädet och stolpen som gör att de bildar en enhet.

K: Torghandel

Förmiddag november 2014. På torgets sydvästra del finns fyra fasta ställningar med utfällbara tak för torghandel. Många försäljare på torget använder också egna tak för sina varor. Torghandeln ger betydande liv och rörelse till torget då hela verksamheten sker utomhus på själva torget. Varmare årstider finns många olika försäljare, förutom frukt och grönt erbjuds blommor, bröd och kläder medan det under vinterhalvåret finns färre försäljare på torget. Grönsaksförsäljningen finns där nästan alltid och under sommaren är de ofta två.

Arkitektoniskt fungerar torghandeln som en avdelare av torgets stora yta och skapar uppehållsplatser och skydd för de som befinner sig på torget. Utöver fasaderna är torghandeln ett element som skapar kantzoner på Skärholmstorget. Verksamheten ger detaljer att titta på, element att röra sig och stå sig vid och händelser att betrakta. På så sätt bidrar torghandeln till både nödvändig och social aktivitet på torget. Inne under taket bland grönsakerna och frukten blir skalan betydligt mindre jämfört med övriga troget vilket leder till att människor kommer i kontakt på ett annat sätt. Skillnaden mellan det öppna torget och det slutna rummet under taket ger en spännande kontrast till besökaren.

Alla detaljer blev framträdande i tecknandet. Frukternas och grönsakernas många färger och former. Den intima skalan mellan varorna under taket blev också tydlig. Ett mindre, trångt rum där mycket händer blir en del av torgets stora yta.

5.2.2.Skala

- Hur är skalan i förhållande till människan på torget och vilka element skapar platser med en mindre rumslighet?
- Hur är skalan på fasaderna? Hur ligger entréerna kring torget?

Det som tar ner skalan på torget är alla detaljer och element som delar av den stora öppna ytan. Träd, blomsterurnor och bänkar är exempel på element som skapar en mindre skala kring sig. Torghandeln skapar ett mer intimt rum på torget och bidrar också med småskaliga element att röra sig kring eller uppehålla sig vid (se utförligare analys vid bild K). Tak längs fasader skapar också mindre rumsligheter.

Den relativt höga byggnaden i öster (sex våningar) och den relativt enkla, storskaliga utformningen av gallerians fasad i söder tillhör en större skala. Norra fasaden har tätt mellan entréerna medan de andra har längre mellan entréerna. Kyrkan har bara en entré längs hela västra fasaden. Alla fasader sträcker sig över hela torgets sida och bryts inte av några vägar. Inglasningen av gångvägarna i gallerian har bidragit till en ännu längre obruten fasad i söder som fortsätter på båda sidor om torget.

5.2.3.Gå

- Hur anländer man till Skärholmstorget (som exempel på en stor, öppen plats)? Hur fungerar torget som en delsträcka av en promenad?
- Hur fungerar det att gå längs de olika fasaderna kring Skärholmstorget, med tanke på detaljer, uppsikt, skydd mot väder och belysning?
- Hur förhåller det sig med nivåskillnader som kan försvåra rörelsen och kommunikationen på Skärholmstorget?

Stråken som leder till Skärholmstorget finns i hörnen av torget. Sträckan över Skärholmstorget kan utgöra en etapp vid en längre promenad och då fungera som en större och öppen plats på en promenad från ett mer slutet stråk. Vissa vägar till torget har dock en så stor skala att skillnaden mellan det öppna och slutna inte blir påtaglig.

Norra fasaden har mycket detaljer med många verksamheter, uteservering och visning av varor. Längs sidan skjuter ett tak ut och skyddar gående längs fasaden mot regn, snö och sol och bidrar till ett mer intimt rum.

Ljuset från verksamheterna hjälper till att lysa upp längs fasaden när mörkret lagt sig vilket gör att sträckan känns mer säker att vistas på. Längs gallerian i södra delen av torget finns också ett tak, fast högre upp, som ger skydd mot nederbörd men den höga placeringen ger en större rumslighet. Fasaderna har en enklare och renare utformning vilket ger färre detaljer och mindre att titta på. Även här hjälper verksamheterna till att lysa upp för de förbipasserande. Kyrkfasaderna i väster har få detaljer och en enkel entré. Den har få fönster och ger lite ljus till torget kvällstid. Längs östra fasaden finns tre verksamheter och är jämfört med norra fasaden enkelt utformad. Uteserveringen till caféet längs östra sidan ger dock detaljer, liv och rörelse. Där blir skalan mer intim än längs fasaden i övrigt.

Skärholmstorget ligger i ett våningsplan vilket gör det lättare att röra sig över ytan och uppfatta vad som händer på torget.

Gå.

5.2.4.Stå

- Vilka områden på Skärholmstorget kan fungera som kantzoner att uppehålla sig vid? Vad erbjuder de i form av detaljer, skydd, uppsikt?
- Vilka element på Skärholmstorget kan fungera som stöd att uppehålla sig vid?

Tak finns längs med norra och södra sidan av Skärholmstorget, längs östra sidan finns markiser över uteserveringen och vid apoteket och Torggrillen på torget har också ett utskjutande tak. Alla fasader kan tjäna som ställen att stå på i skydd av fasaden med uppsikt över vad som händer på torget. De med tak ger dock ett extra skydd, både fysiskt och som en upplevelse av skydd. Torghandeln har inga riktiga fasader men fungerar som något att stå vid och få skydd i ryggen av. En mindre skyddad kantzon definieras av dammarna och elementen som är utplacerade kring dem. Där finns stöd att uppehålla sig vid som blomsterurnor räcken, papperskorgar och bänkar.

Stå.

Kastanjer finns jämnt utplacerade över torget och vid varje träd en gatlamppa som kan fungera som stöd att stå vid, de bildar mindre rumsligheter kring sig. Skyltar, reklampelare och liknande utgör också något stå vid.

5.2.5.Sitta

- Vilka primära sittplatser finns på Skärholmstorget och hur fungerar de? Var är de placerade? Hur är utsikten? Finns skydd bakom ryggen? Hur är de anpassade efter klimatet?
- Vilka element kan fungera som sekundära sittplatser på Skärholmstorget? Vilka kvaliteter har de?

På Skärholmstorgets soligaste del finns soffor utplacerade längs med långsidorna av dammarna och vridbara stolar på kortsidorna. Sofforna är vända mot dammarna och sittplatserna kring dammarna har inget skydd bakom ryggen. (Se utförligare analys vid bild I). Kyrkbyggnaden längs västra sidan av torget har ett par soffor mot fasadens soligaste del med utsikt över torget (se utförligare analys vid bild B). Längs norra sidan av torget finns en grill med uteservering, längs östra sidan ett café med uteservering, längs södra sidan en bar med uteservering och på torget finns ett gatukök med en uteservering. Grillen och kaféet har sittplatser med kvaliteter som skyddade lägen med uppsikt och sol (se utförligare analys vid bild E och F). Den höga gallerian skuggar den södra delen av torget så gott som alltid och ger en stor skala till uteserveringen vid fasaden. Sittplatserna till baren har dock utsikt över många passerande och vad som händer på torget. Gatuköket i sydöstra hörnet av torget har en uteservering som skyddas av byggnadens fasad men är placerad nordöst om byggnaden så oftast lagd i skugga. Den lilla byggnaden på torget skapar en mer intim rumslighet på ytan kring gatuköket men påverkas också av de höga fasaderna intill.

De viktigaste sekundära sittplatserna på Skärholmstorget är avsatser i sitthöjd längs norra och södra fasaden. Norra fasadens avsatser under skyltfönstren ger sittmöjligheter i en händelserik miljö där många rör sig. På vissa ställen har det dock satts upp järnräcken på avsatsen så det inte går att slå sig ner där medan man utanför grillen lagt trä på avsatsen för att göra ytan mer behaglig att sitta på (se utförligare analys vid bild D och E). Gallerian längs södra sidan har en liknande avsats där folk slår sig ner för att vila med uppsikt över torget, i skydd av fasad och tak men där råder en större skala (se utförligare analys vid bild H).

Sitta.

5.2.6. Se, höra och tala

- Vilka avstånd finns på Skärholmstorget och hur förhåller de sig till vad människan ser? Vad delar in torgets öppna yta i mindre dimensioner?
- Vilka möjligheter finns det att kommunicera (höra och tala) på torget? Vilka sittplatser finns vinklade mot varandra?

Skärholmstorgets dimensioner på cirka 90x50 meter skulle enligt Gehls mått innebära att avstånden inte hindrar någon att se alla händelser på torget. På vissa ställen ser man över hela torget och på andra kan sikten brytas av exempelvis torghandeln. Elementen som delar in torget som torghandel, gatukök, sittplatser och träd ger flera kortare avstånd under 20 meter mellan sig. Detta kan leda till en mer intim känsla på torget då man kan se ansiktsuttrycken på människorna man möter.

Frånvaron av biltrafik på Skärholmstorget skapar en mindre bullrig miljö vilket underlättar kommunikationen.

På Skärholmstorget är alla soffor placerade i rader vilket inte är den optimala placeringen för att öppna upp för konversationer. På kortändan av dammarna finns dock vridbara stolar där den som sätter sig kan välja åt vilket håll hon vill rikta sin uppmärksamhet. På uteserveringarna är de flesta sittplatser vända mot varandra över bord.

5.2.7. Klimat

- Vad i utformningen av Skärholmstorget ger skydd mot regn, snö och blåst? Vilka förutsättningar finns att uppehålla sig på platsen i dåligt väder?
- Var kan besökaren uppleva sol och grönska på Skärholmstorget?

Tak som skyddar mot regn och snö finner man längs norra och södra fasaden, kring Torggrillen, i torghandeln och under markiserna till kaféets uteservering och vid apoteket längs östra fasaden.

Att ta reda på hur vinden leds på en specifik plats är relativt komplext och inget jag fördjupade mig i i detta arbete. Den öppna platsen Skärholmstorget utgör och de relativt höga byggnaderna i öster och söder ger troligtvis inte de bästa läförhållandena men träden som är utplacerade över torget kan möjligtvis fånga en del av vinden.

Skärholmstorget ligger stort sett i nord-sydlig riktning vilket innebär att den norra delen av torget har störst tillgång på sol medan den södra delen

skuggas av gallerian när ljuset kommer söderifrån. Utformningen av torget är därmed anpassad så att den norra, soliga sidan innefattar en zon att uppehålla sig i med vattendammar och sittplatser kring dammarna medan den södra, skuggiga sidan fungerar mer som passage och handelsområde. Träden som är utplacerade jämnt över torget ger lite grönska var man än befinner sig och blomsterurnorna vid dammarna ger mer grönska i den soligare delen av torget.

5.2.8. Sammanfattning design för aktivitet

Norra fasaden har många entréer till olika små verksamheter vilket leder till en oregelbundenhet och en spännande yta att gå, stå och sitta på. Det finns både en uteservering och en avsats i fasaden som delvis går att sitta på. Längs norra fasaden finns ett tak som ger en mindre skala, skydd mot sol och regn men som skuggar området så det kan vara svårt att se in i det en solig dag. Längs södra fasaden råder en större skala med en högre byggnad, ett högre tak, större tomma ytor och färre entréer än i norr. Även där finns en avsats man kan slå sig ner på. Östra fasaden tillhör torgets högsta byggnad och är enkelformig men har en populär uteservering med eftermiddags- och kvällssol. Uteserveringen skapar en intimare rumslighet kring sig. Västra fasaden tillhör kyrkan som är torgets lägsta byggnad, den låga höjden ger en mindre skala men där finns få detaljer och oregelbundenheter. Längst i norr vid fasaden finns två soffor som är placerade mot en kal vägg.

På torget finns träd och belysningsstolpar jämnt utplacerade som kan fungera som punkter att stå vid, även andra element som blomsterurnor och reklamskyltar kan fungera som element att uppehålla sig vid. I den soligaste delen av torget finns två dammar kring vilka de flesta sofforna och snurrstolar är utplacerade. Sittplatserna saknar skydd i ryggen. Dammområdet kan ses som en zon av torget där sofforna och stolarna är placerade i gränsen av området vilket ger en viss definition av sittplatserna men de har ett relativt exponerat läge.

På torget finns ett gatukök och torghandel i olika former. Torggrillen ligger i hörnet där torgets högsta byggnader möts vilket ger en stor skala i omgivningen, grillen har dock en mindre skala med skyddande lägen under det utskjutande taket och en uteservering som ger detaljer till platsen. Torghandeln som i stort sett har all sin verksamhet ute på torget ger mycket liv, rörelse och detaljer att betrakta i sin oregelbundenhet och element i en mindre skala att röra sig kring.

De olika elementen längs fasaderna och på torget fungerar som stöd att uppehålla sig vid och röra sig längs och delar upp den öppna ytan torget utgör.

Analysplanen visar var på torget det finns tak vilket skapar en mindre skala och rumslighet. Den visar också olika former av sittplatser vilka är avgörande för att människor ska dröja sig kvar en längre tid på torget. Den gula markeringen visar olika kanter som har betydelse då människor tenderar att hellre stå vid och röra gå längs olika element än på en öppen yta. Grönskan ger skydd, visar årstidsväxlingar och bidrar liksom dammarna till upplevelsevärden på torget. Den rosafläckiga markeringen i planen visar var det finns mycket detaljer. Kala fasader ger lite att titta på och uppehålla sig vid medan entréer, oregelbundna fasader, bänkar, varor och liknande ger mer detaljer.

Designelement

- Entré till verksamhet
- Tak
- Utfällbart tak
- Sittplatser allmänna
- Sittplatser uteservering
- Sekundära sittplatser
- Element att stå vid / gå längs
- Grönska
- Mycket detaljer

Analysplan design för aktivitet (9/10 -14)

5.3.Slutsatser

Stadslivet på Skärholmstorget är ett resultat av både planeringen och designen av platsen.

Torget rika utbud av handel och service samt den icke kommersiella verksamheten som bibliotek och kyrka ger många olika slags målpunkter. Tunnelbaneuppgången är en entré till torget och en annan viktig anledning för människor att komma till Skärholmstorget. Dessa planerade målpunkter ger framför allt upphov till nödvändig aktivitet.

Tunnelbanan är en viktig målpunkt och blir också en entré från vilken många anländer till torget. Att gå till tunnelbanan kan ses som en nödvändig aktivitet som drar många människor till Skärholmstorget.

Två av vägarna till Skärholmstorget, Bredholmsgatan och Storholmsgatan, har glasats in i gallerian och gjort torget mindre tillgängligt. Gallerian blir en barriär mellan Skärholmstorget och Måsholmstorget, de inglasade stråken blir mindre tydliga än öppna stråk då man inte ser var de leder och det visuella intrycket är att de är en del av gallerian. Inglasningen gör också att möjligheten att röra sig längs gatorna begränsas till gallerians öppettider.

För att människorna som besöker platsen ska dröja sig kvar behövs goda förhållanden att vistas i. Torget är planerat utan biltrafik vilket ger en mer trivsamt miljö men även designen spelar en viktig roll. Vid designanalysen av Skärholmstorget återfanns positiva faktorer för aktivitet och mindre bra förhållanden. Designen gör det möjligt att uppehålla sig på torget men är inte optimal ur alla aspekter och att Skärholmstorget blivit en så aktiv plats beror kanske främst på alla målpunkter som för människor dit. Då torget är relativt stort finns olika delar med varierande kvalitet där vissa är mer gynnsamma för uppehålle. Att exempelvis sitta på uteserveringen längs östra fasaden i kvällssolen med utsikt över vimlet på torget har många goda kvaliteter och leder till en positiv upplevelse av platsen även om andra delar av torget har vissa brister. Östra fasaden är relativt storskalig men utanför kaféet är förhållandena bättre då det finns fler detaljer, sittmöjligheter och en mindre skala vid uteserveringen. Kyrkan tar upp en hel sida av torget och har bara en entré. Den har en enkel och avskalad fasad vilket inte heller är en optimal utformning för att ge liv till platsen men ger ett komplement av icke kommersiella aktiviteter till torgets fokus på handel. Norra fasaden har många fördelaktiga element som gynnar aktivitet, entréerna ligger tätt, här finns skydd mot väder och en mindre skala. Går man längs fasaden händer mycket, den ger ett brokigt och livligt intryck med många detaljer. Gallerians fasad har i jämförelse sämre förutsättningar att ge liv till torget då den ligger i skugga, är mer storskalig och har betydligt färre entréer, samtidigt rymmer den många målpunkter med sina 200 butiker. På torget finns torghandel som skapar mycket liv på torget och är rik på detaljer. Den har en mindre skala och ger element att röra sig och uppehålla sig vid. Träden på torget tar ner skalan, kan fungera som skydd att stå vid och ger grönska till platsen. Skärholmstorget ligger i ett våningsplan, att alla rör sig på samma nivå gör det lättare att möta och se andra människor.

Området kring dammarna fungerar som en yta att vistas på utan koppling till den kommersiella verksamheten. En viktig offentlig del av torget som ger möjlighet för vem som helst att dröja sig kvar och slå sig ner då nästan alla allmänna sittplatserna finns här. Dammområdet signalerar att torget är en plats för uppehålle och möten även om du inte besöker

platsen som konsument. Designmässigt har sittplatserna kring dammarna vissa brister, det finns inget skydd i ryggen trots livliga miljöer som tunnelbaneuppgången bakom sofforna och utsikten från sittplatserna visar snarare dammarna än händelserna på torget. Sofforna är inte heller vända mot varandra.

Området vid dammarna rymmer de flesta sittplatserna, de är viktiga för att människor ska dröja sig kvar på torget och gynnar den valbara aktiviteten.

Jag ser det som att alla målpunkter som finns på Skärholmstorget i samspel med en design som ger förutsättningar att gå, stå och sitta på torget skapar det rika stadslivet. Nödvändig aktivitet drar människor till Skärholmstorget och skapar tillsammans med designen förhållanden för valbar aktivitet att ta form och den livfulla plats som utvecklats ger möjlighet till olika former av social aktivitet. Även om jag hittade brister i designen ur ett aktivitetsperspektiv samlas människor på torget och besökarna drar till sig fler besökare. Jag uppfattade att det bildats en sådan positiv spiral som Gehl (2011 ss. 73-75) beskriver, där aktivitet drar till sig mer aktivitet, om något händer på en plats drar det fler människor till platsen och fler aktiviteter tar form.

6.Diskussion

Syftet med arbetet var att undersöka vad som gör Skärholmstorget till en så välbesökt plats. Stadslivet undersöktes genom att analysera efter Gehls teorier och teckna platsen.

6.1.Resultat och svar på frågeställningen

Arbetet resulterade i en aktivitetsanalys av Skärholmstorget. Analysens resultat visas i svar på analyspunkterna samt analysplaner och teckningar med tillhörande texter. Arbetet visar flera förhållanden som ger förutsättningar till stadsliv både i planeringen och i designen av torget. De förhållanden som bidrar till livet på Skärholmstorget, som exempelvis olika slags målpunkter, frånvaro av biltrafik, element att röra sig och uppehålla sig vid kan man bära med sig och inspireras av i arbetet som landskapsarkitekt.

Då Skärholmstorget har utmärkande många målpunkter med sin placering i ett stort handelsområde och tunnelbana i direkt anslutning till torget, har den nödvändiga aktiviteten en stor betydelse för aktiviteten på platsen. Designen på Skärholmstorget har kvaliteter enligt Gehls teorier men även brister och man kan beskriva det som att den gör det möjligt att uppehålla sig på platsen men i ett läge med färre betydande målpunkter hade den nog inte räckt till för att skapa det stadsliv som utmärker Skärholmstorget. Hade designen varit noggrannare utformad för att gynna aktivitet hade troligtvis den sociala aktiviteten ökat på platsen. Idag finns goda möjligheter att se och betrakta andra människor på det välbesökta Skärholmstorget men designen skulle kunna utvecklas för att underlätta personligare sociala möten. Arbetet uppmärksammar skillnaden mellan nödvändig och valbar aktivitet och har väckt tankar kring hur planeringen och designen av en plats skiljer sig och påverkar varandra. Detta diskuteras vidare under rubriken *Indelning planering och design* i metoddiskussionen. Tecknandet blev en del av svaret på frågeställningen som jag reflekterar kring under diskussionen av metoden under rubriken *Teckning*.

6.2.Metod

Framarbetandet av en analysmetod blev också ett resultat i arbetet där jag utgick från Gehls teorier och sammanfattade en punktlista med frågor att undersöka på platsen samt utvecklade analysen av designen med hjälp av teckning. Tecknandet blev ett sätt att fördjupa sig i designen av torget och exempelvis uppmärksamma vilka platser som kändes storskaliga respektive intima eller hur människor förhöll sig till olika element på torget. Denna analysmetod kan användas i mer eller mindre modifierad form i andra analyser av platser.

Analysen efter Gehls teorier utgick från ett objektivt förhållningssätt till den fysiska miljön. Syftet var att hitta förutsättningarna för aktivitet på platsen men analysen tar även upp mindre bra förhållanden som finns på torget. Att formulera Gehls teorier i punktlistan med frågor blev en hjälp att föra över teorierna till Skärholmstorget. Dessa punkter blev en sammanfattning av vad som ger aktivitet vilket gjorde teorierna lättare att använda i analysen.

Något som inte framkom i analysen var hur planeringen runt omkring Skärholmstorget påverkar stadslivet. Exempelvis planeringen av biltrafiken nära torget med stora vägar och många parkeringsplatser gör Skärholmstorget lättillgängligt med bil vilket kan ha en positiv effekt på antalet besökare.

Att Skärholmen har ett stort befolkningsunderlag blev inte heller tydligt i analysen. Skärholmen är ett centrum för hela stadsdelsnämnden som 2013 hade 35 400 boende i området (Stockholms stad 2014) och fungerar även som ett handelscentrum för ytterligare stadsdelar. Detta stora upptagningsområde har så klart betydelse för antalet besökare på Skärholmstorget.

Att läsa om Storstockholms framväxt och vad som präglar Skärholmen och andra stadsdelar utanför stadskärnan gav en bakgrund till platsen och en djupare förståelse för hur ett miljonprogramsområde kan se ut och fungera.

6.2.1. Indelning i planering och design

I analysen av Skärholmstorget gjorde jag en indelning mellan planering och design av torget där planering i huvudsak ger förutsättningar för nödvändig aktivitet och design för valbar aktivitet. Uppdelningen tydliggjorde en skillnad mellan olika orsaker till stadsliv men är ingen indelning Gehl gjort i litteraturen. Gehl skriver mycket om designen och detaljernas betydelse för aktivitet för att ge goda förutsättningar för människor att dröja kvar på en plats. Vissa planeringsaspekter går dock inte att bortse ifrån vid analysen av en plats som Skärholmstorget, exempelvis tunnelbaneuppgångens placering som är avgörande för att ett stort antal människor kommer till platsen. Det behöver därmed inte betyda att platsen är trivsamt. I och med att teckning var en del av analysmetoden blev indelningen också mer relevant då teckningarna hjälpte till att se och förstå utformningen av torget men inte hur platsen är planerad. Samspelet och skillnaden mellan det planerade och designen är något att ha i åtanke i betraktandet av olika platser.

Vissa aspekter var svårare att avgöra om de tillhörde planeringen eller designen. Hur torget lyses upp tog jag upp i samband med att planera för aktivitet alla tider på dygnet samtidigt som belysningen definitivt också är ett designelement. Uppdelningen har alltså sina begränsningar, den är motiverad att använda i vissa sammanhang medan det i andra då det är otydligt vad som är planering och vad som är design blir mindre relevant.

6.2.2. Teckning

Punktlistan med frågor angående designen hade kunnat besvarats utan att teckna av platsen och gett en övergripande bild av hur designen fungerar. Med tecknandet gick jag dock igenom utformningen ett varv till och det blev ett sätt att fördjupa förståelsen för designen. Genom tecknandet lärde jag känna platsen och studerade utformningen av olika delar på torget. Tecknandet hjälpte till att uppmärksamma detaljer, som exempelvis på vilken höjd trädkronorna börjar, avståndet mellan träden och belysningsstolparna, färgskiftningen mellan den torra markbeläggningen under tak och den blöta ytan utanför. Tecknandet gav

också en bild av helheten, till exempel i tecknandet av den storskaliga miljön mellan två stora byggnadskroppar där perspektivlinjerna blev viktiga och människorna små, längst ner i bilden. Teckningarna ger en bild av stämningar som uppstår på torget, förhållanden mellan den byggda miljön, människor, klimat, ljus med mera.

I arbetet spelade analysen och presentationen av platsen en viktig roll. I en annan process, till exempel vid en omgestaltning, hade teckningsverktyget kunnat fungera på ett annat sätt. Snabba skisser kunde användas för att prova olika idéer, mer eller mindre abstrakta bilder kunde fånga upp färger eller en återkommande form på platsen eller så kunde tecknandet användas för att se en helhet i en rörlig miljö.

Tecknandet användes som en metod i arbetet för att se och förstå utformningen av platsen men teckningarnas visuella form fungerar också som en presentation av hur torget ser ut för läsaren. Texterna till teckningarna beskriver både reflektioner över vad teckning som metod gjort mig uppmärksam på i den avbildade miljön och tar även upp motiven kopplat till aktivitet. Det hade gått att göra en liknande analys med fotografier istället för teckningar men tecknandet har troligen lett till en djupare förståelse för motiven och därmed designen. Det är svårt att dra en linje mellan vad tecknandet gav i analysen och vad jag lika gärna hade kunnat använda fotografier till men att skapa motivet själv med pennan gjorde att miljöernas form blev tydligare för mig.

Mycket tid i arbetet gick till att göra genomarbetade teckningar. Metoden att teckna platsen på detta sätt skulle antagligen vara för tidskrävande för att använda som analysmetod i ett projekt med en snäv tidsram och budget. Teckningarna kan dock ha fler funktioner, som att visa en upplevd bild av en plats vilket kan göra tecknandet mer befogat. En intressant bild kan väcka intresse för platsen hos betraktaren och tecknaren har möjlighet att framhäva det den upplever viktigt. Hade jag använt teckning bara för mig själv i syfte att förstå designen av en plats hade kanske snabbare skisser varit mer tidseffektiva. Det långsammare arbetet med bilderna gjorde dock att fler detaljer synliggjordes och att den tecknade miljön fastnade tydligare i minnet. Personligen föredrar jag att lägga ner tid på mina teckningar, arbeta om det som inte stämmer och få ihop färg och form till

en helhet som överensstämmer med det jag vill visa.

Med bilder, både foton och illustrationer, väljer man hur man vill visa en plats. Wirtén (2010, s. 293) tar upp exemplet *Stockholms satelliter*, en bok om förorter (av Jerker Söderlind och Per Skoglund) som avslutas med ett fotografi av en sju meter hög betongmur från Österåkeranstalten. Wirtén (2010, s. 293) menar att ”*Beskrivningen av förorten som fångläger inte kan göras mer slutgiltig*”. Teckningarna i arbetet visar Skärholmstorget vid olika tidpunkter, årstider och väderlek. Hur miljön såg ut vid teckningstillfället påverkar uppfattningen om platsen. Till skillnad från en plan eller en sektion som ger en mer objektiv bild av en plats ger teckningarna en uppfattning om hur torget kan upplevas. Platsen visas på ett varierande sätt beroende av olika omständigheter i motivet som skapar olika atmosfärer. Olika parametrar skapar skiftande stämningar i teckningarna som utsnittet bilden visar, hur många besökare som är där, vad människorna gör, ljus, temperatur och nederbörd. Läsaren kan få en uppfattning om exempelvis hur platsen kan se ut en regnig förmiddag i oktober. Det finns en poäng i att visa varierande förhållanden i bilder av platser man presenterar, undersöker eller gestaltar då miljön i verkligheten upplevs under växlande yttre omständigheter och inte bara soliga somardagar. Genom att jag tecknade bilderna till arbetet blev mitt sätt att uttrycka mig i bild bidragande till vad teckningarna signalerar. Detta gav upphov till bilder som inte bara visar aktiviteten på ett torg. Exempelvis förekommer många ansiktslösa ansikten vilka kan ge ett dystert eller skrämmande uttryck medan det i tecknandets stund mer blev ett sätt att förenkla. Sådana detaljer skapar en spänning i bilden vilket ledde till att jag tenderade att ha dem kvar. Jag skapade bilder som kändes intressanta att arbeta med. Vissa delar av torget hade en mindre människoanpassad arkitektur som teckningarna visar, där kan exempelvis de ansiktslösa människorna ha en funktion att tydliggöra detta, medan det i andra bilder egentligen passade mindre bra. Det blev ibland en omedveten avvägning i hur jag framställde torget i bild. I läsandet av bilden spelar också betraktarens personliga ingång en roll i hur bilden tolkas.

Det fanns detaljer i miljön som inte hade med aktiviteten på torget att göra som ibland fick mig att fastna vid ett visst motiv. Ett exempel är teckningen

som visar en kvinna som går förbi ett skyltfönster längs södra fasaden (bild H). Kvinnan hade klätt sig i knallrosa och rött, precis samma färger som reaaffischerna i skyltfönstret vilket gjorde att färgkompositionen utmärkte sig och blev rolig att arbeta med. I bästa fall leder dessa detaljer till att teckningarna också blir mer tilltalande för betraktaren, även om färgerna inte har någon direkt koppling till arbetet om aktivitet kan en intressant bild hjälpa till att väcka ett intresse för platsen. Genom att hitta spännande motiv i miljön, både i innehåll, färg, form och komposition, ville jag bjuda in läsaren till platsen.

Genom att fritt använda olika material (oljepastellkriter, tusch, blyerts med mera) och många olika färger blev bilderna relativt brokiga. Detta färgglada och lite röriga bildspråk förde med ett passande uttryck då fokus i arbetet har legat på aktivitet. Teckningen som visar en översiktsbild vid dammarna (bild I) var en av de första jag tecknade och den visar ett sådant uttryck. När jag sedan valde fler motiv kom även mer enkla och storskaliga miljöer med, vilka fick ett annat uttryck och visar en annan bild av Skärholmstorget. Min första ingång i arbetet att visa en aktiv plats blev något förändrad då utformningen av torget även innefattade mindre bra förhållanden för aktivitet som stora, kala fasader vilka också var viktiga att ta med i analysen, där använde jag samma material men hade ambitionen från början varit att visa sådana miljöer hade jag valt en snävare färgskala och färre typer av pennor och kriter.

Teckningarna visar ett urval av miljöer på Skärholmstorget. Många av motiven visar kanterna av torget, fasaderna är viktiga element med tanke på att aktivitet ofta växer från kanterna in mot mitten. Hade jag gjort fler teckningar hade det varit intressant att fördjupa sig i fler motiv från mitten av torget.

6.3.Min ingång till platsen Skärholmstorget

Det livliga Skärholmstorget fascinerade mig som bosatt i området och där väcktes mitt intresse för platsen och aktiviteten där. Det som förde mig dit var dels nödvändig aktivitet i form av handel och arbete men också valbar och social aktivitet gjorde att jag uppehöll mig på platsen. Min personliga koppling till torget innebar att jag hade en positiv ingång till platsen vilket

säkerligen har påverkat resultatet i arbetet. Ämnet kändes mer relevant att skriva om då jag själv upplevde att Skärholmen, som ofta omtalats negativt, besitter eftersträvarsvärda kvaliteter. Wirtén (2010, s. 299) menar att en av förutsättningarna till föraktet mot förorterna är att berättarna som beskriver dem står utanför eller är tillfälliga besökare där. Jag bodde i Skärholmen under två år och hade en uppfattning om Skärholmstorget baserad på besök under denna tid (och tiden med detta arbete) men man kan också se mig som en tillfällig besökare i området. Någon som vuxit upp i området och haft sitt sociala sammanhang starkare bundet till Skärholmen skulle ha en annan bild och förståelse för platsen än jag.

6.4. Gestalta för aktivitet på Skärholmstorget

Om Skärholmstorget stod för en ombyggnation skulle det vara viktigt att uppmärksamma de sociala värdena på platsen. Både att bevara befintliga värden och utveckla nya. Skärholmstorget är en viktig samlingsplats för handel och service och de småskaliga verksamheterna är viktiga att bevara då de förutom att vara målpunkter bidrar till mer intima rumsligheter. Butikerna längs norra fasaden skapar en brokig miljö med mycket detaljer och ger platsen ett utbud utöver de stora butikskedjorna. Torghandeln är tongivande för miljön och bidrar till liv och rörelse ute på torget. Även den har en mindre skala, ger målpunkter och element att uppehålla sig vid på den stora ytan torget utgör. Skärholmstorget är byggt i 60-talets anda och har en tidstypisk design med ett rutnät i stenbeläggningen där ett träd och en belysningsstolpe placerats i varje kryss, en struktur värd att bevara som blir ett signum för platsen. Denna ordning av objekt ger även punkter att stanna till vid samt ljus och grönska jämnt fördelat över hela torget. Vid en upprustning av Skärholmstorget skulle utformningen kunna anpassas ytterligare efter människorna för att bli en mer social plats att vistas på. Vägarna som byggts in i gallerian kunde göras allmänna och öppnas upp igen. Det skulle öka orienterbarheten, innebära fri sikt in mot torget och göra det möjligt att ta sig till torget oavsett tid på dygnet. Fler icke kommersiella verksamheter kring torget skulle ge mer varierade målpunkter. Biblioteket i gallerian skulle gynnas av en placering i direkt anslutning till torget med en välkomnande entré, där det ute på torget

kunde finnas möjlighet att slå sig ner för att läsa, samtala eller plats för någon av bibliotekets organiserade verksamheter. Torget skulle berikas av fler allmänna sittplatser av god kvalitet. Sofforna längs dammarna kunde vara dubbelsidiga så det fanns möjlighet att vända sig mot vattnet eller något annat på torget. Sittplatser vända mot varandra kunde komplettera de befintliga uppradade sofforna för att underlätta samtal. Den östra fasadens läge med kvällssol skulle kunna utnyttjas bättre. Utöver den befintliga uteserveringen skulle fler element som tar ner skalan på den stora fasaden ge en mer trivsam miljö att vistas på. Sittplatser skulle uppmuntra längre uppehålle på platsen och ha goda kvaliteter med fasaden som skydd i ryggen och utsikt över händelserna på torget. Vid planering och gestaltning av offentliga miljöer som Skärholmstorget bör människan stå i fokus och arkitekturen ge möjligheter för användarna att inspireras av platsen och varandra.

7.Referenser

Andersson, M. (1997). *Stockholms årsringar: En inblick i stadens framväxt*. Stockholm: Stockholmia förlag.

Birgerstam, P. (2000). *Skapande handling: om idéernas födelse*. Lund: Studentlitteratur

Cloarec, E. (2012-07-10). Boendedialog ledde till nyheter kring Skärholmstorget. *Mitt i Söderort Skärholmen*, 10 juli. Tillgänglig: http://arkiv.mitti.se:4711/2012/28/soderort_skarholmen/MISS-20120710-A-005-A.pdf [2014-11-05]

Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space*. Didcot: Marston Book Services Limited.

Jacobs, J. (2004). *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

Linder, L. (2010-09-23). Bokrecensioner Per Wirtén ”Där jag kommer från: Kriget mot förorten”. *Dagens nyheter*, 23 september. Tillgänglig: <http://www.dn.se/dnbok/bokrecensioner/per-wirten-dar-jag-kommer-fran-kriget-mot-fororten/> [2014-10-29]

Möller, L. (2006). *Tre mästare tre trädgårdar*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

Näslund, E. (2012). Miljonarvet. *Arkitekten*, (9), ss. 22-30.

Rittsél, J. (2003). Skärholmen. I: Söderström, G. (red.) *Stockholm utanför tullarna: Nittiosju stadsdelar i ytterstaden*. Stockholm: Stockholmia förlag, ss. 199-204.

SL Storstockholms lokaltrafik (2014). *SL sök resa*. Tillgänglig: [http://sl.se/sv/#/Travel/SearchTravelById/T-Centralen%20\(Stockholm\)/Skärholmen%20\(Stockholm\)/9001/9287/null/depart/sv/null/null/2,8,1,4,96,/null/null/null/null/null/false/null/0/0/null](http://sl.se/sv/#/Travel/SearchTravelById/T-Centralen%20(Stockholm)/Skärholmen%20(Stockholm)/9001/9287/null/depart/sv/null/null/2,8,1,4,96,/null/null/null/null/null/false/null/0/0/null) [2014-11-11]

SLU Sveriges lantbruksuniversitet (2015-03-16). *Landskapsarkitetkt - Uppsala*. Tillgänglig: <http://www.slu.se/sv/utbildning/grundniva/landskapsarkitekt-ultuna/> [2015-04-13]

Stockholms stad Skärholmens stadsdelsförvaltning (2013-01-24). *Belysning på Skärholmens torg*. Tillgänglig: <http://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1714244> [2014-11-12]

Stockholms stad (2014-09-16). *Statistik om Stockholm, Områdesfakta Skärholmen stadsdelsnämnd*. Tillgänglig: <http://www.statistikomstockholm.se/index.php/omradesfaktax> [2014-10-29]

Stockholm stad markkontoret (2006-08-07). *Upprustning av Skärholmsplan och Måsholmstorget i Skärholmens centrum, Skärholmen. Genomförandebeslut*. Tillgänglig: <http://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=72512> [2014-11-05]

Wirtén, P. (2010). *Där jag kommer från: Kriget mot förorten*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Wikipedia (2013-08-13). *Gula huset, Skärholmen*. Tillgänglig: http://sv.wikipedia.org/wiki/Gula_huset,_Skärholmen [2014-12-17]

Wirtén, P. (2011). Förorten börjar med torget. I: Sörenson, U. (red.) *Offentliga rum Samfundet S:t Eriks årsbok*. Stockholm: Balkong Förlag, ss. 86-99.

Åström, K. (1993). *Stadsplanering i Sverige*. Stockholm: Byggförlaget.